

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a všechny použité prameny řádně citovala a uvedla.

V Olomouci dne 4. 4. 2011

Hana Pipková

Poděkování

Děkuji Mgr. Lucii Křeménkové, Ph.D. za odborné a metodické vedení mé diplomové práce a výzkumného projektu. Zároveň děkuji za poskytnutí užitečných rad, připomínek, podporu a velkou trpělivost.

OBSAH

ÚVOD	6
I TEORETICKÁ ČÁST	7
1 VYMEZENÍ ZÁKL. POJMŮ SOUVISEJÍCÍCH S INTERKULTURNÍ PSYCHOLOGIÍ	8
1.1 INTERKULTURNÍ PSYCHOLOGIE	8
1.2 SOCIALIZACE	10
1.3 KULTURA	10
1.4 ENKULTURACE, AKULTURACE, ASIMILACE	10
1.5 KULTURNÍ A NÁRODNÍ IDENTITA	11
1.6 ETNIKUM, ETNICITA	12
1.7 NÁROD, NÁRODNOSTNÍ MENŠINA	13
1.8 XENOFOBIE	14
1.9 RASY, RASISMUS	15
2 POSTOJE, PŘEDSUKY A STEREOTYPY	17
2.1 POSTOJE	17
2.1.1 DEFINICE	17
2.1.2 JAK SE POSTOJE VYVÍJEJÍ	18
2.1.3 DŮSLEDKY POSTOJŮ	18
2.2 PŘEDSUDKY	19
2.2.1 VZNIK A VÝVOJ ETNICKÝCH A RASOVÝCH PŘEDSUDKŮ	19
2.2.2 ELIMINACE PŘEDSUDKŮ : HYPOTÉZA KONTAKTU	19
2.3 STEREOTYPY	20
2.3.1 NÁRODNÍ A ETNICKÉ STEREOTYPY	20
2.3.2 AUTOSTEREOTYPY ČECHŮ A STEREOTYPY CIZINCŮ O ČEŠÍCH	21
2.3.3 STEREOTYPY ČECHŮ O JINÝCH NÁRODECH	21
3 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ VE VZTAHU K NÁRODNOSTNÍM MENŠINÁM	23
3.1 NÁRODNOSTNÍ MENŠINY V ČR	23
3.2 APLIKACE POZNATKŮ INTERKULTURNÍ PSYCHOLOGIE DO OBLASTI EDUKACE	24
3.3 FILOZOFIE MULTIKULTURNÍHO PŘÍSTUPU PŘEMYSLA PITTRA K VÝCHOVĚ	25
3.4 OPATŘENÍ PŘIJATÁ PRO INTEGRACI ROMŮ DO BĚŽNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ	25
4 ROMSKÁ MENŠINA	27
4.1 Z HISTORIE ROMSKÉHO OBYVATELSTVA	27

4.1.1 HISTORIE POBYTŮ ROMŮ V ČR	28
4.2 ZÁKLADNÍ HODNOTOVÝ SYSTÉM	29
4.3 SPECIFIKA ROMSKÉ KOMUNIKACE	30
4.4 TRADICE	31
4.5 SOUŽITÍ S MAJORITNÍ SPOLEČNOSTÍ	32
5 VIETNAMSKÁ MENŠINA	34
5.1 Z HISTORIE VIETNAMU	34
5.1.1 HISTORIE POBYTU VIETNAMCŮ V ČR	35
5.2 VYBRANÉ VIETNAMSKÉ ZVYKY A OBYČEJE	36
5.3 SOUŽITÍ S MAJORITNÍ SPOLEČNOSTÍ	39
6 UKRAJINSKÁ MENŠINA	41
6.1 Z HISTORIE UKRAJINY	41
6.1.1 HISTORIE POBYTU UKRAJINCŮ V ČR	41
6.2 ZÁKLADNÍ HODNOTOVÝ SYSTÉM	42
6.3 SOUŽITÍ S MAJORITNÍ SPOLEČNOSTÍ	43
II VÝZKUMNÁ ČÁST	44
7 CÍLE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	45
7.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	46
8 VÝZKUMNÁ METODA	47
9 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO SOUBORU	48
10 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	51
10.1. VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č.1	51
10.2 VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č.2	60
10.3 VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č.3	66
10.4 VÝZKUMNÁ OTÁZKY Č.4	68
10.5 VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č.5	69
11 DISKUZE	71
ZÁVĚR	77
SOUHRN	78
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	79
SEZNAM TABULEK	83
SEZNAM GRAFŮ	84
SEZNAM PŘÍLOH	85

ÚVOD

Žijeme v době, pro kterou je charakteristické setkávání se s lidmi pocházejícími z odlišného kulturního prostředí. Tito jedinci mají jinou kulturu, historii, hodnoty, jazyk, náboženství apod. Stále častěji jsme svědkem nejrůznějších společenských konfliktů, jsme konfrontováni s jinými pohledy na svět, se způsoby jednání, které se nám zdají podivné a nesrozumitelné. Na obou stranách hraje důležitou roli každodenní zkušenost konkrétních kontaktů v konkrétním životním prostoru města, městské části atd.

Pro člověka jako společenskou bytost je přirozená potřeba „někam patřit“, vědomí příslušnosti ke skupině udržuje a zvyšuje jeho sebehodnoty. Vlivem těchto skutečností pro mnohé z nás vyvstává otázka, kdo jsou „ti druzí“? Abychom dokázali žít s ostatními, musíme s nimi komunikovat a snažit se je pochopit.

Touto prací chceme upozornit na kulturní rozmanitost a ukázat stanoviska dnešní mládeže k menšinové společnosti. Úvodní část práce poskytuje teoretický základ, na který navazuje problematika postojů, předsudků a stereotypů. V další kapitole se věnujeme otázkám vzdělávání. Podaří-li se mladou generaci vychovávat k toleranci k „jiným“, pak teprve můžeme problém efektivně řešit. Následující tři kapitoly představují tři v České republice nejpočetnější etnické skupiny, a to Romy, Ukrajince a Vietnamce.

Obsahem praktické části je interpretace výsledků výzkumného šetření, zaměřeného na postoje středoškoláků k menšinám a k cizincům. Výzkumné šetření je zaměřeno především na přístup k Romům, Ukrajincům a Vietnamcům. Dále zjišťuje sebereflexi studentů českého národa a míru tolerantních či rasistických postojů. V práci také zkoumáme zkušenosti studentů s multikulturní výchovou. Ve všech naznačených oblastech porovnáváme rozdílnost názorů a přístupů u studentů gymnázia a střední odborné školy. Všímáme si také rozdílů mezi pohlavími a dle zkoumané lokality.

Problém postavení menšin patří k citlivým aktuálním tématům a dá se předpokládat nárůst významu této problematiky. S tímto souvisí hlavní cíl práce, který lze charakterizovat jako snahu o rozšíření poznání v oblasti problematiky národnostních a etnických menšin.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ SOUVISEJÍCÍCH S INTERKULTURNÍ PSYCHOLOGIÍ

V této kapitole se pokusíme definovat základní pojmy související s hlavním tématem této práce. Kromě charakteristiky samotného označení interkulturní a mezikulturní, se zabýváme pojmy socializace, kultura, enkulturace, akulturace, asimilace, etnikum, etnicita, národ, národnostní menšina, xenofobie, rasy a rasismus.

1.1 INTERKULTURNÍ PSYCHOLOGIE

Není nic neobvyklého, když při vzniku a formování nějaké vědecké oblasti, není zpočátku ustálen její název. Právě tak je tomu i v případě interkulturní psychologie. Ustálený název má pouze v angličtině – *cross-cultural*. V mezinárodní komunikaci tedy nejsou s tímto termínem žádné obtíže. Čeští autoři, např. Kolman (2001), Průcha (2001,2003), označují nejčastěji tuto disciplínu jako interkulturní psychologie. Terminologické označení mezikulturní psychologie se v české literatuře objevuje zřídka, avšak častěji je užíváno mezi slovenskými odborníky (Průcha, 2007).

Při studiu se však můžeme setkat i s výkladem, který odlišuje pojmy interkulturní a mezikulturní psychologie. Morgensternová (2007) se domnívá, že úkolem **mezikulturní (kulturně srovnávací) psychologie** je posoudit, zda psychologické procesy jsou univerzální či kulturně specifické povahy a snaží se o analýzu kulturních vlivů na duševní vývoj (diferenční studie) a objevení psychologických univerzálií (generalizující studie). Vedle mezikulturní psychologie vymezuje autorka dále **interkulturní psychologii** jako aplikovanou disciplínu, která je hojně využívána v praxi a samozřejmě reaguje na potřeby moderní multikulturní společnosti a je bohatě využívána v praxi (např. v interkulturní komunikaci či jednání).

Intenzivnější zájem o vliv kultury, navzdory teoriím, které se snaží eliminovat kulturní aspekt v psychologii (*cultural free theories*), můžeme pozorovat od šedesátých let

minulého století. Psychologové se snaží zkoumat psychické rozdíly a podobnosti chování a prožívání mezi příslušníky různých kultur. Tyto tendence vyvrcholily v sedmdesátých letech, kdy jsou zakládány různé organizace a odborné časopisy, které se zabývají kulturně srovnávací tematikou (např. „Association for Cross-Cultural Psychology“, „The Society for Cross-Cultural Research“, „Journal of Cross-Cultural Psychology“). A právě v této době vzniká nová disciplína – interkulturní psychologie (Šulová, 2007).

Definice interkulturní psychologie existuje celá řada. V této práci se pro úplnost seznámíme s definicí, kterou zformuloval Průcha (2007, s.19): „ *Interkulturní psychologie je svou podstatou komparativní věda; popisuje a srovnává vlastnosti a procesy lidské psychiky v závislosti na kulturních faktorech založených v odlišnostech etnik, národů, rasových, náboženských i jazykových skupin. Psychologické zkoumání kulturních faktorů se zaměřuje na variabilitu vyskytující se mezi těmito společenstvími, jež se projevuje odlišnostmi v kognitivních procesech (v myšlení, v poznávání světa), v interpersonálním chování a komunikaci lidí, v hodnotových orientacích, v postojích a předsudcích, ve výchovných stylech rodin a škol aj. Cílem tohoto zkoumání je jednak identifikovat a popsat existující interkulturní jevy a procesy a začlenit je do souhrnné explanace lidských skupin a jejich chování (cíl vědecký), jednak vytvářet podklady pro aplikace výzkumných nálezů a teoretických explanací ve sférách společenské činnosti (cíl praktický).“*

Interkulturní psychologie, jak uvádí Průcha (2007), je svými poznatky užitečná zejména v těchto oblastech praxe :

- diplomacie a zahraniční politika;
- mezinárodní obchod a turismus;
- příprava odborníků pro práci v zahraničí;
- výcvik manažerů a personalistů českých firem zaměstnávajících cizince;
- příprava lékařů a zdravotnického personálu pro péči o pacienty odlišného etnického původu;
- příprava pracovníků státní správy pro jednání s cizinci, žadateli o azyl aj.;
- příprava učitelů na edukaci ve třídách a školách s etnicky heterogenní populací žáků, a další.

1.2 SOCIALIZACE

Proces socializace bývá chápán jako sociální interakční proces, jímž si jedinec po celý život osvojuje soustavy hodnot a sociálních norem. Proces začleňování se do společnosti během něhož se jedinec naučí poznávat sebe a své prostředí. Během socializace dítě nejen pasivně vstřebává vlivy, s nimiž přichází do styku, ale i novorozenec má určité potřeby a nároky, jež ovlivňují chování těch, kdo se o ně starají. Skutečnost, že od početí do smrti vstupujeme do interakce s jinými, má určitě vliv na naši osobnost, na hodnoty, které vyznáváme, i na naše jednání. Úkolem socializace je však také položit základy naší vlastní individuality a svobody (Giddens, 1999; Řezáč, 1998).

1.3 KULTURA

Pojem „**kultura**“ je využíván v mnoha vědních disciplínách, a tudíž je vystihován pomocí řady definic. Žilínek (1999) definuje kultura jako souhrn produktů lidského ducha a proces, v kterém se lidstvo zdokonaluje. Hnací silou kultury i pokroku je tvořivost. Proces tvorby přináší vznik nových hodnot, vytváří se nová díla, materializují se produkty lidského ducha. Výjimečná tvořivost člověka umožňuje uskutečňovat ideály člověka, společnosti a lidstva.

Důležitým nástrojem vlivu kultury na jedince jsou tzv. **kulturní vzorce**, které se projevují prostřednictvím určitých forem chování a rolí a které vyjadřují očekávání okolí, jak by se měl člověk v určité sociální pozici zachovat (Výrost, 2008).

1.4 ENKULTURACE, AKULTURACE, ASIMILACE

Výraz „**enkulturace**“, v interkulturní psychologii častěji kulturní transmise, je vymezen dle *Psychologického slovníku* (Hartl a Hartlová, 2000) takto: „*Enkulturace je formální i neformální přejímání kulturních norem a zkušeností jedincem v průběhu ontogeneze.*“

Akulturace označuje sociální proces, který se uskutečňuje ve všech situacích, kdy se dostávají do dlouhodobého kontaktu nebo do střetu dvě kultury nebo i několik kultur najednou. Tento pojem je poměrně jednotně definován, např. Heřmanovský (2008, s. 13)

uvádí, že: „*Akulturation je sociální proces, v němž dochází ke kulturním změnám trvalým stykem dvou nebo více kultur. Akulturation zahrnuje jak přebírání jedněch prvků z jiné kultury, tak vylučování jiných nebo jejich přetváření.*“

Tato teoretická definice, se snahou o obecné vymezení daného procesu, nemůže samozřejmě vyjádřit nezměrné množství jednotlivých procesů akulturation, k nimž docházelo v historii lidstva a dochází i v současnosti¹. Pro lepší orientaci můžeme uvést osud polabských Slovanů (dnešních Lužických Srbů), kteří postupně od 10. století podléhali násilné germanizaci². V situacích, kdy se setkávají dvě kultury při násilném i nenásilném kontaktu, dochází k tomu, že jedna z kultur se asimiluje, podléhá kultuře vyspělejší. „*Asimilace je postupné včleňování jednoho etnika a jeho kultury do jiné tak, že znaky původní kultury se ztrácejí a jsou nahrazovány znaky dominantní, přejímané kultury. V průběhu přirozené, nenásilné asimilace může docházet k vzájemnému obohacování participujících etnických a jiných společenstev*“ (Alexandr, 2006 in Marada, 2006, s. 240).

1.5 KULTURNÍ A NÁRODNÍ IDENTITA

Výraz „**identita**“ je nejčastěji užíván zejména v sociální psychologii. Objasňuje především to, jak jedinec vnímá své vlastní postavení v sociální síti rolí a vztahů. V interkulturní psychologii definujeme podle Výrosta (2008, s. 120) pojem „identita“ takto: „*Identita je pocit prožívání příslušnosti jedince k určitému společenství (etniku, národu, rase), s jehož hodnotami, normami či jinými rysy se ztotožňuje.*“

¹ Jak ve své knize píše Výrost (2008), uvádí více než 120 **modelů akulturation** podle vztahu k původní a kontaktní kultuře od různých autorů. K nejznámějším patří taxonomie akulturation J. W. Berryho, která je založena na tom, zda menšina původní, první identitu a kulturu uchovává nebo neuchovává, zda se o vztahy s kontaktní kulturou snaží nebo ne, zda při tom jde o dobrovolné rozhodnutí menšiny nebo je k tomu dotlačena – kombinací vznikne 8 typů akulturation (Výrost, 2008).

² **Polabští Slované** bylo etnikum západních Slovanů, které obývalo území dnešní Spolkové republiky Německo v oblasti mezi řekami Labem a Odrou v době raného a vrcholného středověku. Etikum zaniklo postupnou germanizací probíhající především během desátého až třináctého století. **Germanizace**, také **poněmčování**, je politika prováděná německy mluvícími zeměmi (tj. Německým císařstvím, Rakousko-Uherskem a hlavně nacistickým Německem) na ovládaných územích, jejichž obyvatelé nebyli Němci. Germanizace sebou přinášela přejmenovávání ulic a náměstí, diskriminaci neněmeckých obyvatel a jiné procesy, které měly obyvatelstvo poněmčit, tedy násilně prosadit německý jazyk, německou kulturu a německé chování (Hrabová, 2006).

Vědomí příslušnosti k určité kultuře označujeme termínem „**kulturní identita**“. Každý jedinec si ji postupně od narození vytváří a přijímá očekávání, jež má jeho okolí. Kulturní identita vystupuje ze skupinové identity, kterou lze chápat jako osobní spojení se skupinou, s níž společně sdílíme určité sociální a kulturní charakteristiky. Dítě si postupně uvědomuje svoje skupinové identity (tj. vědomí příslušnosti k určité skupině) a rozvíjí je. V předškolním věku si dítě samozřejmě svoji kulturní identitu plně neuvědomuje, teprve v mladším školním věku začíná postupně chápat příslušnost k národní kultuře. Ta je zejména pro dítě „hmatatelná“ tehdy, pokud dochází ke kontaktu s příslušníky z jiných kultur. Dítě si při kontaktu s člověkem z jiné kultury všimne odlišných vnějších znaků (barva pleti, způsob oblékání, nesrozumitelná řeč) a začíná pátrat po příčinách toho, že druhý člověk je jiný, než na co je ze svého okolí zvyklé (Morgensternová, 2007).

1.6 ETNIKUM, ETNICITA

Pojem „**etnikum**“ pochází z řeckého *ethnos*, což znamenalo „kmen, národ“, ve smyslu rodové příbuznosti. Označuje společenství lidí, kteří mají společný jazyk a sdílejí společnou kulturu. Rasový původ může být smíšený. Dalo by se říci, že termín „etnikum“ je téměř synonymní s termínem „etnická skupina“. Ovšem v české a evropské (kontinentální) terminologii se setkáváme s jemným významovým rozlišením: Etnikum je výraz označující většinou společenství rozvinuté na úroveň národa (např. Češi), kdežto pojem etnická skupina často označuje ta společenství, která do úrovně národa nedospěla (např. Romové v ČR nebo Laponci ve Finsku či Švédsku). S pojmy dále výrazně souvisí termín „etnická příslušnost“, která je chápána jako projev vědomí o sounáležitosti jednotlivce či skupiny lidí s určitou etnicitou (Mucha, 2004).

Pojem „**eticita**“ označuje kulturní praktiky a názory určité skupiny lidí, které jsou pro ni typické a odlišují ji od ostatních. Etnické skupiny představují reálně existující a historicky vzniklé skupiny lidí, které mají společný původ, jazyk a materiální a duchovní hodnoty (Mucha, 2004). „*Etnicita je vzájemně provázaný systém kulturních (materiálních a duchovních), rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu působících v interakci a formujících etnické vědomí člověka a jeho etnickou identitu*“ (Velký sociologický slovník, I, 1996, s. 275).

1.7 NÁROD, NÁRODNOSTNÍ MENŠINA

S termínem „národ“ jsou v odborné terminologii spjaty velké nesnáze, především z důvodu snížené možnosti striktně odlišit význam tohoto pojmu od pojmu „etnikum“. Česká a evropská tradice vychází z pojetí, podle něhož se moderní národy vyvinuly z příslušných etnik, a tyto národy mají své vlastní státy. Pokud ve státě žijí ještě příslušníci jiných etnik než konstituující národ, jsou tito považováni za národnostní menšinu (Huntington, 2001). Podle Velkého sociologického slovníku (1996, sv. 1, s.668-669) je pojem „národ“ definován takto: „*Národ je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území.*“

Definice pojmu menšina je jednou z nejsložitějších otázek právní ochrany národnostních menšin. K hlavním znakům současné koncepce ochrany patří absence mezinárodněprávně závazné definice národnostní menšiny. Situace jednotlivých národnostních menšin se v různých oblastech jeví natolik odlišná, že můžeme jen stěží najít minimálního společného jmenovatele s ohledem na dějiny, jazyk, kulturu, náboženství, demografický vývoj, politický status v konkrétní zemi a pěstování vlastní identity těchto skupin (Scheu, 2008).

V České republice je pojem „národnostní menšina“ vymezen právní normou, a to zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, kde se praví v § 2, ods. 1: „*Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.*“

Vymezení pojmu „národnostní menšiny“ (někdy jen „menšiny“) je komplikované a je používáno k popsání širokého spektra různých skupin. Některé z těchto populací (jako například Romové v České republice nebo Židé ve střední Evropě před druhou světovou válkou) reprezentují různé vrstvy společnosti a nejsou koncentrovány na určitém teritoriu. Jiné (jako například Maďaři na Slovensku) patří k „teritoriální menšině“, ale i v tomto případě musíme brát v úvahu různé typy těchto menšin. Jeden z důležitých aspektů je vztah

k okolním státům. V případě Slovenska je existence sousedního maďarského státu podstatným faktorem ovlivňujícím přístup slovenské vlády a veřejnosti k maďarské menšině. V ostatních případech (jako například Baskové ve Španělsku a ve Francii nebo Kurdové v Iráku, Íránu a v Turecku) nemají menšiny sousedící stát odpovídající jejich národní identitě. Jinou charakteristikou je společné postavení (status) menšinové populace. Obvykle je toto postavení chápáno jako nižší než postavení většiny, přinejmenším na politické úrovni, ale například z hlediska kulturní úrovně může menšina považovat svůj status za vyšší než většina. Příkladem je německá menšina v Chile³ a maďarská menšina v Rumunsku (Lord, 1999 in Glabal, 1999).

1.8 XENOFOBIE

Pojem „xenofobie“ pochází z řeckého *xénos* – příchozí, a *fóbos* – bázeň, úzkost. Definice sociologická a filozofická praví, že xenofobie označuje strach z toho, kdo přichází z ciziny, z cizího prostředí, mimo vlastní sociální útvar. Tento jev je spojen s velmi silným heterostereotypem (způsob posuzování jiných na základě tradice své etnické či národnostní skupiny), a tím i autostereotypem (způsob posuzování své vlastní etnické či národnostní skupiny). Důležitým faktem je, že xenofobie působí jako základ různých nenávistných ideologií, jako rasismus, šovinismus, nacionalismus, fašismus apod. Je také nejnižší položenou základnou potíží minorit a jejich tenze vůči většinové společnosti, pramení z ní pronásledování cizinců a stojí v pozadí vytváření segregovaných území (Havlová, 2006).

S xenofobií se setkáváme hlavně v situacích, kdy se sociální útvary ocitají v sociální, ekonomické či politické krizi nebo kritické či nesrozumitelné situaci – situaci velkých změn. Cizí, tudíž přirozeně subjektivně prožívané jako nebezpečné, se stává obětí beránkem jakožto „snadno definovatelný“ původce nesnází. Samotný termín xenofobie se neobjevuje v žádném vnitrostátním právním předpisu, ale ani mezinárodní smlouvě. Nejedná se o ideologii (Šišková, 1998).

³ Roku 1850 přistála loď s německými vystěhovalci do zapomenuté zátoky a vypustila ze svých útrob 1500 osob na tamější pobřeží. Přistěhovalci ani netušili, do jaké samoty je koráb zavezl. Mnozí chtěli hned zase domů, ale loď plula už dávno po širém moři. Noví osadníci procházeli pernou školou života, ale brzy uvykli v zámořské vlasti, zvelebovali zemi vzácnou příčinností a vytrvalostí, přivábili na chilský jih nové krajany a rozhojnili germánský živel tak, že se dnes počítá v jižní Chile přes 30 tisíc Němců (Košenský, 1999).

1.9 RASY, RASISMUS

Rasa je pojem antropologický a je definován jako soubor dědičně předávaných morfologických znaků. V klasifikacích ras nacházíme velké množství výjimek, neexistují žádné přesně vymezené rasy, ale jen široké spektrum fyzických variací⁴. Mezi lidmi existují zřetelné fyzické rozdíly, mnohdy se stávají zdrojem společenské diskriminace a předsudků, zatímco jiné ne, a příčina tohoto projevu nemá nic společného s biologií. Tyto skutečnosti vedou k názoru, že by bylo vhodné od pojmu „rasa“ u lidí úplně upustit (Giddens, 1999).

V Novém akademickém slovníku cizích slov (2005, s.682) je pojem rasismus vysvětlen takto: „*Rasismus je nevědecká protihumánní teorie o nadřazenosti lidských ras a etnických skupin*“. Pokud bychom hledali hlubší pojetí, může nám posloužit definice sociologická a filozofická, která rasismus vysvětluje jako ideologii, která představuje soubor koncepcí vycházejících ze strachu z cizího (xenofobie) a tvořících ideologickou nadstavbu. Předpokládá fyzickou a duševní **nerovnost lidských plemen (ras)** a rozhodující vliv rasových odlišností na dějiny a kulturu lidstva. Všechny rasové teorie vycházejí z názoru, že lidstvo je původně rozděleno na nižší a vyšší rasy. Určeny k vládnutí jsou vyšší rasy, jsou tvůrčí a jsou považovány za nositele civilizace a pokroku. Pro nižší rasy je typická neschopnost kulturní tvořivosti a je třeba je vést. Rasismus byl v průběhu dějin používán jako ideologický základ pro agresivní chování, expanzi, ovládnutí a vykořisťování. Projevy rasismu můžeme pracovníčně zařazovat do dvou skupin, s jistou mírou nadsázky lze říci, že rozlišujeme mezi „měkkým“ a „tvrdým“ rasismem (Frištenská, 1998 in Šišková, 1998).

„**Měkký**“ **rasismus** označuje spíše nevyhraněný a latentní společenský postoj (nelze pro něj použít termíny jako *hanobení, podněcování, ničení* nebo *zášť*, ale lze použít *vylučování, omezování, rozlišování*). Neprojevuje se jako promyšlená a veřejně hlásaná ideologie, jejímiž původci by byla jakákoliv organizační seskupení, např. stát, politické či společenské organizace. Tento postoj, který nejlépe odpovídá současné realitě v České republice, odpovědné subjekty (justici, orgány činnými v trestním řízení, státními orgány, zajišťujícími zaměstnanost, sociální politiku a vzdělávání) nerozeznávají jako rasismus, ale

⁴ Pro úplnost je uvádíme z jiných zdrojů klasifikaci, např. Průcha (2010): **europoidní** plemeno v Evropě a na Blízkém východě, **negroidní** plemeno v Africe, **mongoloidní** plemeno v Asii.

označují ho spíše za důvodné výhrady proti způsobu života těch, jichž se týká (Romové, Vietnamci a další). Zdánlivě tedy není v rozporu s principem právní rovnosti a občanské společnosti, k nimž se Česká republika hlásí. Protože jej obvykle v uvedené nevyhraněné a špatně rozeznatelné formě sdílí široká veřejnost (často včetně těch, kteří jsou jeho objektem), není vnímán jako škodlivý jev, ale jako celospolečensky sdílená norma (Šišková, 1998).

To, čemu pracovně říkáme „**tvrdý rasismus**“, je agresivní podoba, která už se projevuje prostřednictvím veřejně proklamovaných ideologií, např. fašismu, šovinismu, nacionalismu, apartheidu apod. Nositeli jsou různá společenská a politická organizační seskupení, v krajních případech i státní orgány a instituce. Tento druh rasové nenávisti je snadno rozeznatelné i pro širokou veřejnost a lze konstatovat, že „měkcí rasisté“ často s projevy tohoto druhu rasové zášti hluboce nesouhlasí, ale tvoří těmto ideologiím nezbytnou „mlčící většinu“. S projevy tvrdého rasismu již souvisí termíny jako *ničení, zášť, hanobení, podněcování, vyhrožování a rasové násilí* - ve smyslu fyzického násilí. (Šišková, 1998).

Odmítavý postoj či předsudek vůči jiné rase či kultuře ještě není rasismus, nelze ztotožňovat rasismus s pocity sociální izolace nebo nízké oblíbenosti příslušníků jedné rasy u příslušníků jiné rasy. O **rasové diskriminaci** hovoříme, pokud jsou jedné skupině lidí upírána práva a příležitosti, jenž mohou uplatňovat druzí a to ve sféře vzdělání, uplatnění na trhu práce nebo v jiných oblastech života společnosti. Rasová diskriminace v USA (zvláště diskriminace černochů ve srovnání s bělochy) vyvolala snahy amerických úřadů k tomu, aby příslušníci rasových a jiných menšin měli zaručený přístup ke vzdělávání a zaměstnání jako většinová populace. Tato opatření nazýváme „**afirmativní akce**“ (pozitivní diskriminace, vyrovnávací akce) a mají tedy za úkol odstranit či zmírnit projevy rasové diskriminace (Průcha, 2007).

2 POSTOJE, PŘEDSUDBKY A STEREOTYPY

Úkolem této kapitoly bude objasnit termíny předsudky a stereotypy a s nimi nejfrekventovanější pojem sociální psychologie – postoje. Bude popsán vývoj postojů a předsudků a jejich vliv na naše chování. V závěru kapitoly budou představeny autostereotypy Čechů, stereotypy cizinců o Čechách a stereotypy Čechů o jiných národech.

2.1 POSTOJE

Postoje patří k jednomu z hlavních konceptů sociální psychologie. Každodenně se stáváme cílem bezpočtu pokusů ovlivňování v osobní komunikaci i v masmédiích, jejichž záměrem je změna či posílení našich postojů. Postoje nám pomáhají hodnotit objekty a ovlivňují naše chování (Hewstone, Stroebe, 2006).

2.1.1 DEFINICE

Mnoho autorů se pokoušelo předložit definici postojů. Hayesová (2000) uvádí, např. tuto definici podle Fishbeina a Ajzena (1975) : „*naučené predispozice k celkově příznivé nebo nepříznivé reakci na daný objekt, osobu či událost*“. Existuje mnoho definic a každá klade důraz na něco jiného. Faktem ale zůstává, že postoje nejsou pouhou množinou myšlenek, nýbrž jsou spojeny i s činností – tedy ovlivňují chování. Tříkomponentový model postojů (*Three-component model of attitude*) předpokládá, že postoje jsou produktem kognitivních, emočních a behaviorálních procesů a ty se zase kognitivně, emočně a behaviorálně projevují⁵ (Rosenbegr a Hovland, 1960 in Hewstone, Stroebe, 2006). Některým postojům přiřazujeme specifické názvy podle toho, o jaký objekt postoje se jedná: postoje ke společenským skupinám, zejména jsou-li negativní, se nazývají *předsudky*; postoje k sobě samému se studují pod názvem *sebehodnocení*; a postoje k abstraktním entitám se často označují hodnoty (Eagly a Chaiken, 1998 in Hewstone, Stroebe, 2006).

⁵ Kognitivní složku tvoří přesvědčení o objektu postoje; emoční komponenta obsahuje emoce a pocity, které objekt vyvolává a jednání směřující k objektu je behaviorální komponentou (Hewstone, Stroebe, 2006).

2.1.2 JAK SE POSTOJE VYVÍJEJÍ

Podle výše zmíněné definice Fishbeina a Ajzena jsou postoje naučené. Postoje tedy získáváme z rodiny, kde vyrůstáme, od lidí, s nimiž se stýkáme, zkrátka v průběhu běžného sociálního života. Podle Hayesové (2000) někteří badatelé, například Eysenck a Wilson (1975), prosazují názor, že postoje jsou z velké části vrozené. Základ postojů totiž podle nich tvoří některé osobnostní rysy, jako neuroticismus a stabilita, a ty jsou vrozené.

Postoje mohou vyvolávat hodnotící reakci, jedině pokud jsou uloženy v paměti a vybaveny či zváženy při setkání s předmětem postoje. Tento proces může probíhat automaticky a spontánně nebo kontrolovaně a s vynaložením úsilí. Hodnotící tendence, které mohou ovlivnit hodnocení či chování, aniž by se jejich vliv daná osoba uvědomovala, nazýváme implicitní postoje⁶ (Hewstone, Stroebe, 2006).

2.1.3 DŮSLEDKY POSTOJŮ

Postoje mají účinky na výběr a zpracování nových informací. Lidé aktivně směřují pozornost k informacím, které jsou souhlasné s jejich postoji a opomíjejí či ignorují informace, které jejich postojům odporují. Lidé podceňují informace, které zpochybňují jejich pozici. Co se týká účinku postojů na rozpracování a paměť, přinášejí výzkumy smíšená zjištění. Levine a Murphy (in Hewstone a Stroebe, 2006) přinesly svými výzkumy důkazy podporující názor, že souhlasné informace se pamatují lépe než protichůdné informace. Ale účinky v pozdějších studiích byly slabší a mnoho studií dokonce odhalilo lepší vybavení protichůdných informací. Účinek byl navíc velmi ovlivňován povahou studovaného problému. Témata, pro která měly velký význam hodnoty, vyvolávala souhlasný účinek s větší pravděpodobností, než oblasti, kde hodnoty nehrály tak velkou roli (Hewstone a Stroebe, 2006).

⁶ Jak uvádí Hewstone a Stroebe (2006), podle Nuttina (1985) lidé například dávají přednost písmenům abecedy, která jsou součástí jejich jména, před ostatními písmeny, aniž by si toto spojení uvědomovali.

2.2 PŘEDSUDKY

Jak už bylo řečeno výše, jedná se o jednu z forem postojů. Definují se jako iracionálně založené postoje či postoje afektivně zdůrazněné (Novák, 2002).

2.2.1 VZNIK A VÝVOJ ETNICKÝCH A RASOVÝCH PŘEDSUDKŮ

Pojem „rasa“ vznikl sice až v novověku, ale předsudky se v dějinách objevují odedávna. Předsudky označují názory nebo postoje jedné skupiny lidí vůči druhé, zatímco diskriminace zahrnuje skutečné jednání s druhými. Předsudky bývají založeny spíše na informacích z doslechu a jsou těžko ovlivnitelné, nové informace předsudkem obvykle neotřesou (Giddens, 1999).

„Stereotypy jsou mínění o třídách individuí, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují; nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přejímány a udržují se tradicí“ (Nakonečný, 1999, s. 223).

„Předsudek – předpojatost, názorová strnulost; emočně nabitý, kriticky nezhodnocený úsudek a z něj plynoucí postoj, názor přijatý jedincem nebo skupinou“ (Hartl a Hartlová, 2000, s. 464).

2.2.2 ELIMINACE PŘEDSUDKŮ: HYPOTÉZA KONTAKTU

V oblasti multikulturní výchovy jsou zpracovávány četné vzdělávací programy a projekty, které se snaží redukovat či alespoň zmírňovat rasové a etnické předsudky. Bohužel tyto aktivity zatím nepřinesly účinný a prakticky aplikovatelný způsob řešení tohoto problému. Cesta k efektivní redukci předsudků nebyla nalezena ani v interkulturní psychologii. Avšak byla vytvořena tzv. „**hypotéza kontaktu**“, teorie o tom, že za určitých podmínek může docházet k redukci předsudků (Průcha, 2007).

Jak uvádí Mucha (2004), poprvé tu hypotézu zformuloval G. W. Allport v knize *The Nature of Prejudice* (Allport, 1954, 2004). Hovoří o tom, že za určitých podmínek může kontakt mezi rasově či etnicky odlišnými jedinci snižovat předsudky působící mezi nimi.

Mezi zmiňované podmínky patří: přibližně shodný status jedinců ve skupině; musí být jednota pro společný cíl; styky mezi nimi jsou dobrovolné a kontakt musí být podporován nadřazenými orgány.

2.3 STEREOTYPY

Stereotypy jsou iracionální a afektivně založené představy o věcech, osobách, skupinách, institucích apod. Hlavním rysem stereotypy je generalizace – člověk má tendenci připisovat určité, dle jeho mínění typické vlastnosti všem členům dané skupiny (Novák, 2002).

2.3.1 NÁRODNÍ A ETNICKÉ STEREOTYPY

Pojmy „stereotypy“ a „předsudky“ odrážejí reálnou situaci v lidské společnosti, kde se příslušné jevy vyskytují ve velkém počtu ve vztazích mezi etniky, národy, rasami a kulturami. „*Stereotypy a předsudky mají stejnou psychologickou podstatu: Jsou to představy, názory a postoje, které určití jednotlivci či skupiny osob zaujímají k jiným skupinám nebo k sobě samým (autostereotypy)*“ (Nakonečný, 1999, s. 67). Jak už bylo řečeno v úvodu kapitoly, tyto názory jsou relativně stabilní, jsou těžko měnitelné a jsou přenášeny z generace na generaci⁷.

Etnické, rasové a národní stereotypy a předsudky jsou předmětem studia sociální psychologie a sociologie, neboť je jisté, že tyto fenomény sehrávají roli při vzájemné percepci etnik a národů a tím i při jejich soužití. Jsou důležité také v etnicky konfliktních situacích, kdy vytvářejí zábrany při vyjednávání, vyvolávají nedůvěru apod. Stereotypy a předsudky se běžně šíří všemi formami masové komunikace, jsou obsaženy ve školních učebnicích a jsou využívány v politice k manipulaci veřejného mínění (Hayes, 2000).

⁷ Mnoho stereotypů a předsudků vzniká při vnímání a posuzování národů a etnik příslušníky jiných národů a etnik – národní stereotypy, etnické stereotypy. České stereotypy (jak je známe z běžné zkušenosti) přiřazují jiným národům např. tyto vlastnosti : Němci – pilní, pracovití, agresivní; Francouzi – galantní, jednající se šarmem; Italové – hluční, veselí, nespolehliví; Rusové – pohostinní, srdeční, „neevropští“, atd (Novák, 2002).

2.3.2 AUTOSTEREOTYPY ČECHŮ A STEREOTYPY CIZINCŮ O ČEŠÍCH

Názory a postoje jaké se udržují v určitém národě o jeho vlastních příslušnících, úzce souvisí s hodnocením národního charakteru. O autostereotypech Čechů bylo ale provedeno jen málo výzkumných šetření. Jak uvádí Průcha (2007) empirického šetření v této oblasti se ujala Š. Tloková (1999) z Ostravské univerzity. Vyšetřovala žáky ZŠ, studenty gymnázií a studenty univerzit s celkovým počtem N= 787 subjektů. Následující tab. 1 uvádí nejvíce typické a nejméně typické autostereotypy demonstrované českou mládež (podle Tlokové, 1999, s. 55 in Průcha, 2007):

Tabulka 1. Vlastnosti českého národa (podle Tlokové, 1999, s. 55 in Průcha, 2007)

Nejvíce typické vlastnosti	Nejméně typické vlastnosti
smysl pro humor	vznešenost
závistivost	výbojnost
chytráctví	sebekritika
podezíravost	izolacionismus
podnikavost	kult mučednictví
kulturnost	skromnost
schopnost improvizace	aktivita
alkoholismus	tolerance

Je nezbytné přitom brát v úvahu určitá omezení tohoto výzkumu: Především šlo o autostereotypy mládeže, které mohou být rozdílné od autostereotypů dospělých jedinců. Ostatně i uvnitř skupiny respondentů se projeví rozdíly ve věku – studenti vysokých škol byli mnohem kritičtější než mladší respondenti. Důležité je rovněž poznamenat, že vlastnosti národního charakteru byly respondentům dotazníkem zadány, nešlo o vlastnosti spontánně vlastnosti spontánně vyjádřené samotnými subjekty (Průcha, 2007).

2.3.3 STEREOTYPY ČECHŮ O JINÝCH NÁRODECH

V české populaci se samozřejmě setkáváme s četnými stereotypy jak o jiných národech, tak o etnických a rasových skupinách žijících v České republice (Romové, Vietnamci, Židé aj.). Stejně jako v předešlé podkapitole jsou výzkumné nálezy v této oblasti ojedinělé. Jak uvádí Průcha (2007) výzkum s názvem Etnické stereotypy mladých Čechů o sousedních

národech prováděla D. Drabinová (1999) mezi 390 studenty gymnázií (věk 17-18) a 404 žáky 9. ročníků základních škol. Výsledky týkající se typických vlastností nejvíce přisuzovaných jednotlivým národům jsou uvedeny v tab. 2 (podle širších výsledků D. Drabinové, 1999).

Tabulka 2. Typické vlastnosti národů v hodnocení mladých Čechů (podle Drabinové, 1999, s. 62 in Průcha, 2007)

Slováci: smysl pro humor, veselý, pohostinný, přátelský, alkoholismus, závistivý
Poláci: pohostinný, přátelský, veselý, smysl pro humor, podnikavý
Němci: podnikavý, vzdělaný, pracovitý, nacionalismus, výbojný, rasismus, chytrý zručný, rozvážný, chladný, samolibý
Rakušané: vzdělaný, pracovitý, podnikavý, pohostinný, přátelský, slušný, chytrý, zručný, spolehlivý, rozvážný
Maďaři: veselý (s nízkou četností: smysl pro humor, horkokrevný, pohostinný)

I když v tomto šetření bylo hodnoceno pouze pět národů a i když bereme v úvahu nedostatečné zkušenosti české mládeže ve styku s příslušníky všech těchto národů, přece jen můžeme podle Průchy (2007) vypožorovat některé výrazné okolnosti:

1. Největší počet „národních vlastností“ je přisuzován Němcům a Rakušanům. Hraje zde roli pocíťovaná potřeba Čechů vymezovat se více k národům, s nimiž mají silně negativní historické zkušenosti (Němci) než k národům, kde tyto záporné zkušenosti nemají?
2. Ukázala se poměrná stálost udávaných stereotypů české mládeže ve srovnání s jiným předcházejícím výzkumem téže autorky.
3. Nápadný je fakt, že více negativních a sebekritických rysů lze shledat v českém autoportrétu než v heterostereotypech některých jiných národů (podle výše uvedeného výzkumu Tločkové, 1999). O tom svědčí nejen tento výzkum, ale i některé výzkumy Poláků a Rakušanů, zjišťující stereotypy těchto národů o Češích (Bartmiński, 1995; Najdková, 1999).

3 VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ VE VZTAHU K ETNICKÝM A NÁRODNOSTNÍM MENŠINÁM

Úkolem následující kapitoly je seznámit s počty příslušníků národnostních menšin a cizinců v Česku, charakterizovat základní principy multikulturního přístupu a seznámit s opatřeními, která jsou prováděna pro integraci cizinců a menšinového obyvatelstva do běžného vzdělávání.

3.1 NÁRODNOSTNÍ MENŠINY V ČR

Podle důvodové zprávy zákona č.273/2001 Sb. o právech příslušníků národnostních menšin je na území České republiky těchto dvanáct národnostních menšin:

- bulharská
- chorvatská
- maďarská
- německá
- polská
- rakouská
- romská
- rusínská
- ruská
- řecká
- slovenská
- ukrajinská

Tabulka 3. Nejpočetnější národnosti ve sčítání lidu v roce 2001 (ČSÚ, Sčítání lidu, domů a bytů 2001)

Národnost	Zjištěno v celkové populaci	z toho	
		Občané ČR	Cizí občané
Slovenská	193 190	173 042	20 148
Polská	51 968	39 777	12 691
Německá	39 106	36 087	3 019
Maďarská	14 672	13 078	1 594
Ukrajinská	22 112	5 501	16 611
Ruská	12 369	2 910	9 459
Vietnamská	17 462	721	16 741

Další etnické skupiny, zejména Vietnamci a Číňané, nejsou považováni za národnostní menšiny, ačkoliv jsou velmi početné, avšak nemají státní občanství ČR a ani nesplňují další kritéria podle výše zmíněného zákona. Židé jsou správnými institucemi chápáni nejednoznačně, podle demografických hledisek nejsou považováni za národnost, bývají tedy označováni jako náboženská menšina (Petráš, 2009).

3.2 APLIKACE POZNATKŮ INTERKULTURNÍ PSYCHOLOGIE DO OBLASTI EDUKACE

V oblasti edukace s interkulturní psychologií úzce souvisí nově se formující disciplína nazývána etnopedagogika, která se zabývá problémy výchovy a vzdělávání etnických menšin. Faktory kulturní povahy zasahují do oblasti vzdělávání nejen v prostředí školy, ale i v rodinné výchově. Styly výchovy uplatňované rodiči, komunikace mezi dospělými a dětmi aj. silně určují charakter výchovy dětí v rodině. Pro důkaz nemusíme chodit daleko, např. běžně se sdílí názor, že v českých rodinách převládá spíše autoritativní výchova, zatímco v britských či nizozemských rodinách je velmi liberální. Z řady interkulturních srovnávacích studií mimo jiné vyplývá, že se u liší míra emoční regulace při interakci matek s dětmi, vyskytují se různá očekávání a požadavky týkající se výchovy a vzdělávání ve škole a dále také se u kulturně odlišných zemí setkáváme s jinými představami o tom, na co se má ve výchově klást větší důraz (Balvín, 2004).

Jedním z možných přístupů ke vzájemnému poznávání a pochopení, za účasti zachování svých specifík a kulturních rozdílností, je interkulturní či multikulturní výchova a vzdělávání.

„Metody interkulturního vzdělávání⁸ vycházejí z kulturní plurality, jež je zakotvena v úctě k odlišnostem na bázi rovnosti, snášenlivosti a odmítáním diskriminace. Přijetí rozmanitosti a vzájemného působení mezi kulturami podporuje rozvoj harmonických vztahů mezi lidmi, obohacuje jejich život a vytváří tvůrčí prostředí pro schopnost vyrovnávat se s novými úkoly“ (Vojtová, 2005, s. 88).

⁸ viz. Příloha č.1

3.3 FILOZOFIE MULTIKULTURNÍHO PŘÍSTUPU PŘEMYSLA PITTRA K VÝCHOVĚ

Přemysl Pitter (1885-1976), český pedagog a československý reformátor, je i dodnes inspirací pro realizaci multikulturní výchovy. Jeho světový náboženský a filozofický názor, koncentrovaný do konkrétní výchovy dětí sociálně slabých a později i těch, jež byly postiženy národnostní nenávisí 2. světové války, patří k prvním z výrazných projevů novodobého evropanství a světoobčanství. Mezi nejvýznamnější aktivity Přemysla Pittra patří vybudování výchovně vzdělávacího střediska v Praze na Žižkově (1933), kde se společně s dalšími vychovateli věnovali mimoškolní výchovně sociálně slabých dětí a vytvoření ojedinělého výchovného projektu po 2. světové válce, který spočíval ve společné výchově židovských a německých dětí⁹ (Balvín, 2004).

Pittrůva filozofie výchovy je podle Balvína (2004) založená na konkrétním činu a lásce k dítěti. Jeho typický sociální a tolerantní přístup k dětem různých národností je vyjádřený stručně čtyřmi hodnotovými pojmy jednoho uceleného řetězce: pravda, láska, dítě, čin.

3.4 OPATŘENÍ PŘIJATÁ PRO INTEGRACI ROMŮ DO BĚŽNÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Nedostatek opatření chránících děti ze sociálně vyloučeného prostředí. Schopnost pedagogicko-psychologických poraden nabídnout vhodné vzdělávací strategie pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí je bohužel velmi omezena. Jedním z hlavních důvodů je nejasné vymezení faktorů, jaké se mají k identifikaci takových dětí používat a jak mají učitelé a další odborníci ze školských poradenských zařízení podporovat vzdělávací proces sociálně znevýhodněných žáků. K přetrvávání problémům patrně přispívá už samotný fakt, jak školský zákon definuje kategorii „sociálně znevýhodněného prostředí“ – „rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožené sociálně patologickými jevy“. Definice je vágní a v zákoně nejasně vymezená a převážně se chápe jako označující Romy. Nabídnout odpovídající postupy těmto dětem při vzdělávání

⁹Židovské děti byly zachraňovány z koncentračních táborů a německé děti byly v zuboženém stavu přiváženy z deportačních českých táborů při odsunu sudetských Němců z Československa. Odstranění a etnické nenávisi znamenalo pro Pittra budoucnost Evropy (Balvín, 2004).

neumožňují ani finanční prostředky. Příjmy škol jak známo závisejí v naší zemi primárně na počtu žáků, kteří školu navštěvují a následkem toho jsou počty zapsaných žáků významným činitelem v navyšování příjmů škol. Přesto, že školy, které vzdělávají žáky se zdravotním, fyzickým či mentálním postižením, dostávají na žáka vyšší částku, na vzdělávání žáků ze sociálně znevýhodňujícího prostředí škola peníze navíc nedostává (Amnesty International, 2009).

Poslední rok předškolního vzdělávání zdarma. Nový školský zákon ve snaze zlepšit přístup ke včasné péči o děti ze sociálně znevýhodňujícího prostředí umožňuje těmto dětem navštěvovat zařízení předškolního vzdělávání poslední rok zdarma. Opatření bohužel zásadní úspěchy nepřineslo. Mateřské školy nejsou schopny vyjít vstříc kulturním odlišnostem a odmítají přijmout nové pracovní metody. Dalším důvodem nízké prevalence romských dětí jsou vysoké náklady na dopravu při cestování do mateřské školy a zpět (Amnesty International, 2009).

Přípravné třídy. Školský zákon navrhuje (ale nevyžaduje), aby městské a obecní úřady a krajské úřady ustavily na základních školách přípravné třídy. Ty by napomohly vyrovnat vývoj dětí ze sociálně či sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. Počet přípravných tříd se sice v zemi zvyšuje, ale zjistilo se, že tyto přípravné třídy nezlepšují šance ve vzdělávání ve stejné míře jako mateřské školy. Mimo to navštěvuje tyto třídy a mateřské školy jen čtyřicet osm procent romských dětí ze sociálně vyloučených lokalit.

Asistenti pedagogů. Funkce asistenta pedagoga byla zavedena v roce 1998 s cílem usnadnit integraci dětem se speciálními vzdělávacími potřebami do běžných škol. Asistent se nejen účastní výuky ve škole a individuálně pomáhá dětem s učením, ale dohlíží i na plnění domácích úkolů, organizuje kvalitní volnočasové aktivity a slouží vlastně jako prostředník mezi školou a rodinami žáků. Asistenti pedagogů pracují v běžných základních škola i ve školách praktických. Zavedení této formy podpory dětí sebou přináší úspěchy. Jsou zaregistrovány lepší studijní výsledky žáků a o asistenta pedagoga žádá narůstající počet škol. Pozitivní je také fakt, že byly vyčleněny také finance k vytvoření těchto pozic (Amnesty International, 2009).

4 ROMSKÁ MENŠINA

V následující kapitole se seznámíme s historií romského obyvatelstva, se základním hodnotovým systémem a specifiky romské komunikace. Dále budou popsány vybrané romské tradice a zvyky. V závěru kapitoly se zaměříme na sociální status romské minority a na negativní a pozitivní aspekty soužití Romů s Čechy.

4.1 Z HISTORIE ROMŮ

Předkové dnešních Romů žili, jak známo, na indickém subkontinentu, kde po mnoho staletí provozovali svá řemesla jako kovářství, kotlářství, řetězářství, košíkářství, řeznictví, zvěrolékařství apod. Z Indie začali odcházet v 10. století a od 13. století jsou přítomni na evropském kontinentu. Na Balkánském poloostrově a v Uhrách (včetně Slovenska) se usazovali již v 15. století. V západní Evropě žijí dosud částečně kočovným způsobem života. Dějiny Romů po jejich odchodu z Indie byly velice pohnuté. Putování do Evropy trvalo několik staletí, což můžeme doložit slovními výpůjčkami z jazyků zemí, ve kterých Romové přežívali. Podle množství těchto dochovaných údajů usuzujeme i na délku pobytu v jednotlivých oblastech. Písemné záznamy o romské historii nacházíme v archivech a kronikách středověkých evropských měst a klášterů, sami Romové svou historii písemně nezaznamenávali – a to, co tradovali ústně, mělo spíše mytologickou povahu (Pavelčíková, 2008 in Petráš, Petrův, Scheu 2008).

V Evropě byli Romové zpočátku vnímáni vřele, byli přijímáni na šlechtických i panovnických dvorech, opatrovali si průvodní a doporučující listy, kterými se pak vykazovali na dalších místech. Přinášeli totiž zajímavé a cenné informace o vzdálených zemích (na základě znalosti křesťanských tradic o sobě tvrdili, že byli i u Božího hrobu v Jeruzalémě), krásnou hudbu a nové technologické postupy především ve zpracování kovů. Byli rovněž vyhlášenými zvěrolékaři a léčiteli, romským ženám se přisuzovala schopnost předpovídat budoucnost. Ponejprv byli považováni za kajícíky, kteří na sebe vzali tíhu putování, aby odčinili zlé činy svých předků, kteří se podle jimi šířených pověstí prohřešili proti Svaté rodině (neposkytli útulek Marii a Ježíškovi, když prchali do Egypta, vykovali hřebíky, kterými byl Ježíš přibit ke kříži apod.). Záhy však začalo pronásledování

a útlak Romů jak ze strany církve, která je obviňovala z nevěrectví a čarodějnictví, tak ze strany světské moci, která jim podsouvala špionáž, sabotáže, loupežnictví, ale i nekalou konkurenci řemeslnickým cechům. Velká část dosud tradovaných předsudků k Romům má středověký původ (Jakoubek, 2009).

„Pronásledování a útlak se táhne celými dějinami pobytu Romů na evropském kontinentu. Relativně mírnější útlak v jihovýchodní Evropě umožnil některým romským rodům, aby se zde trvale usazovaly. V západní Evropě však byli Romové nadále pod pohrůžkou trestu smrti vyháněni nebo i beztrestně zabíjeni, proto se neusazovali a dodnes tam mnohé skupiny žijí kočovně či polokočovně. V 18. století byla i ve většině západních zemí vystřídána politika vyhánění (eliminace) politikou více či méně násilné asimilace. Vyvrcholením pronásledování byla vyhlazovací politika třetí říše. V době druhé světové války velká část západoevropských Romů skončila v koncentračních táborech, pro východoevropské Romy byl podobný osud připravován“ (Sekyt, 2001 in Šišková, 2001, s. 120).

Ani po válce v dalších letech se však osud Romů podstatně nezměnil. Téměř v celé Evropě se stali objektem nedobrovolné asimilační politiky a manipulace. Teprve od devadesátých let minulého století dochází ke změnám, které přinášejí Romům základní politická práva; jsou uznáváni jako národnostní menšina, mluví se o neteritoriálním národu. Romové se konečně stávají subjektem vlastních dějin (Jakoubek, 2009).

4.1.1 HISTORIE POBYTU ROMŮ V ČR

Předkové Romů, kteří dnes žijí na území České republiky (kromě menší skupiny olašských Romů), byli usazeni nejpozději koncem 17. století v různých částech Evropy. Také moravští Romové se objevili na Uherskobrodsku okolo roku 1750. Avšak čeští Romové převážně kočovali ještě počátkem 20. století. Velká část českých a moravských Romů byla zavražděna v době druhé světové války ve vyhlazovacích táborech (Sekyt, 2001 in Šišková, 2001).

Přestože oficiální sčítání obyvatelstva z roku 2001 zaznamenává pouze 11.746 lidí romského původu¹⁰, odhady – včetně vládních odhadů – přinášejí realističtější číslo 150.000 až 300.000 Romů žijících v České republice, tedy asi 1,6 až 3 % (Amnesty International, 2009).

Jak uvádí Glabal (1999), většina současných romských obyvatel do České republiky přišla dobrovolně nebo nuceně ze Slovenské republiky. Těmto událostem předcházelo vyvraždění většiny původních romských obyvatel českých zemí v koncentračních táborech za druhé světové války. Romové žijí převážně v severní části naší země – na severní Moravě, v severních Čechách – ve velkých městech jako Praha a Brno. Komunistický režim nutil Romy k asimilaci a nerespektoval jejich odlišný jazyk a způsob života. Romské děti byly rodinám mnohdy odebrány a umístovány do ústavní péče. Byly uskutečňovány také nedobrovolné sterilizace romských žen. Situace Romů v České republice je nadále velice nepříznivá. Představují naprostou většinu obyvatelstva, která žije ve více než třech stech sociálně vyloučených oblastí země.

Údaje týkající se vzdělání ukazují, že osm z deseti Romů v produktivním věku absolvovalo pouze základní školu. Běžné základní školy nerespektují speciální vzdělávací potřeby romských dětí (Amnesty Internacional, 2009).

4.2 ZÁKLADNÍ HODNOTOVÝ SYSTÉM

Život je pro Romy nejvyšší a nejcennější hodnotou. Vše, co vede k udržení, zmnožení a pokračování života, má vysokou hodnotu, vše, co život ohrožuje nebo omezuje, je vnímáno záporně. „Hlavně, že žije,“ je reakce romského jedince na zprávu, že byl někdo vážně zraněn a že zůstane do smrti invalidní.

Předkové zajistili Romovi základ postavení v jeho společnosti. Podle toho, ze které rodiny je, si ho ostatní váží, berou vážně jeho slova, projevují mu čest. Proto Romové uctívají své starší a předky, svou sebedůvěru odvozují více od svého rodu než od své profese, vzdělání, postavení v majoritní společnosti či majetku jak je to zavedené v naší společnosti (Zimová, 2005).

¹⁰ Sčítání obyvatelstva v České republice v roce 2001. Zprávy Českého statistického úřadu, řada VI.

Zvláštní hodnotou je **romství**. Charakteristický je vzhled, znalost jazyka a zvyků, ale hlavně slušné vychování. To má v každém rodu svá specifika a odlišnosti, ale pro všechny Romy je jeho součástí úcta ke starším, zdvořilost, pohostinnost a solidarita (Zimová, 2005).

„Život Romů v Evropě byl dlouhodobě nezajištěn. „Lepší vajíčko dnes, než slepice zítra,“ říká romské přísloví a charakterizuje romské vnímání hodnot. „Jím, piju, žiju, umřu – nač hospodařit,“ říká jiné přísloví a vyjadřuje vztah Romů k budoucnosti. Budoucnost má zvláště u starších Romů dosud malou hodnotu. Důležitější je přítomnost a minulost, která je jistá. Proto si velká část Romů necení školního vzdělání, jež přináší plody až po mnoha letech“ (Sekyt In Šišková, 2001, s. 122).

4.3 SPECIFIKA ROMSKÉ KOMUNIKACE

Odlišné podmínky života Romů, jejich tradice, hodnoty a zkušenosti vytvořily specifický systém norem a hodnot a ovlivnily i způsob komunikace.

Komunikační styl Romů je v mnoha bodech zcela odlišný od příslušníka majority střední Evropy. Romové mají skvěle vyvinutý smysl pro poznání člověka pouhým pohledem a intuicí. Tedy při jakémkoli kontaktu zpracovávají možná ještě více než 95% informací mimoslovních. Umějí okamžitě vycítit povahu člověka, jeho upřímnost, a dokonce i rysy či vlastnosti. Cítí se v přítomnosti druhého člověka příjemně a jistě, nebo naopak vnímají ohrožení i tehdy, když naše slova ujišťují o opaku. Jako by četli „pravdu“ člověka z jeho nitra (Balvín, 2004).

„Když lektor či učitel ve škole říká: „Já ti pomůžu, dokážeš to,“ ale přitom se soustředí na něco jiného a spěchá domů, říká to jen formálně a neupřímně, Rom to cítí a nevěří. Jakoby se „zablokuje“ a ihned cítí bariéru mezi sebou a učitelem. Při komunikaci je potřeba navázat „raport“ (vzájemně příjemný vztah důvěry) – naladit se na jednu strunu“ (Šišková, 2001, s. 145).

4.4 TRADICE

V následujících odstavcích budeme hovořit v minulém čase, protože spousta tradic se ze života dnešních Romů vytrácí. Především mladí Romové jsou často více ovlivněny školou a především televizí. V současné době se někteří romští intelektuálové v rámci svého národního obrození snaží o obnovení tradic, tradičních hodnot romské kultury a znovuzavedení některých zvyků, ale zda bude jejich snaha korunována úspěchem, ukáže teprve čas (Baló, 2005).

Mezi romské tradice patřila vzájemná úcta, zdvořilost a pohostinnost. I když Romové dodržovali kastovský odstup od osob z jiných rodů, zdvořilost, uctivost a pohostinnost se vztahovala i na ně, i na příslušníky jiných etnik.

Celá řada tradic se týkala **jídla a pokrmů**. Některé potraviny byly považovány za nečisté (např. maso některých zvířat), všechny potraviny se pro ně stávaly nečistými, pokud byly znovu přihřívány, upadly na zem nebo do nich spadl vlas. Každá rodina měla svůj postup přípravy pokrmů a přísně dbala na jeho dodržování (Baló, 2005).

Tradiční **romské kroje** se postupem času přibližovaly oblékání ostatního obyvatelstva. Přesto zde zůstalo několik aspektů, které dodnes odlišují tradiční Romy. Ženy střední generace dosud upřednostňují pestřejší oblečení a muži tmavší obleky, mládež se však obléká podle aktuálních trendů. Tradiční byl rovněž zákaz odhalování těla, ani doma se členové rodiny před sebou nesvlékali, nechodili doma ve spodním prádle. Cudnost patřila, a v mnoha rodinách dosud patří k tradičním hodnotám. Romská žena se nemohla svléknout ani v místnosti, kde visel na zdi svatý obrázek. Dodržování těchto tradic jednotlivými členy rodin včetně malých dětí sledovala celá velká rodina, okamžitě trestala prohřešky pohrdáním a odměňovala správné chování. Rodina dávala pozor, aby někdo z jejích členů nebyl pro ostudu, ostuda pak totiž padala na celou rodinu. Romové nemají vlastní tradiční svátky, ale slaví obvyklé křesťanské svátky s ostatními obyvateli. Nově zaváděný mezinárodní den Romů, který připadá na 8.dubna, zatím nemá tradici (Bakalář, 2004).

4.5 SOUŽITÍ S MAJORITNÍ SPOLEČNOSTÍ

Romská menšina má v soužití s českou populací mnoho neshod. Z české strany je jim vytýkána hlučnost, špatné susedské vztahy, nevzdělanost, nízká kvalifikace, špatná pracovní morálka, lenost, nečestné jednání, agresivní chování, kriminalita, prostituce. Romům se na Češích nelíbí citový chlad, vypočítavost, nadřazené chování, xenofobie a rasismus. V obou skupinách převládají jedinci, kteří mají tendenci generalizovat vlastnosti (především ty negativní) jednotlivců druhé skupiny a přisuzovat je celé skupině. Chování a jednání obou skupin do značné míry determinují předsudky z dávné minulosti (Davidová, 2005 in Balvín, 2006).

Z minulých křivd je to hlavně neuznání podílu viny české protektorátní správy v době druhé světové války na vyvraždění českých a moravských Romů a víceméně násilné rozbití cikánských osad v šedesátých letech 20. století. Za první křivdu požadují Romové alespoň symbolickou omluvu v podobě pietní úpravy míst bývalých koncentračních táborů v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu na Moravě. Druhou křivdu považuje dosud většina občanů České republiky za pomoc Romům, a proto je v této věci shoda téměř nereálná. Pozitivní opatření vůči menšinám v jiných zemích – např. afirmativní akce vůči původním obyvatelům a černochům v USA – byla uskutečnitelná jen proto, že bílá společnost předem uznala své dluhy k těmto obyvatelům a ústy svých představitelů se omluvila za minulé křivdy. Česká společnost dosud neuznává své dluhy k Romům a není ochotna se omluvit, ba naopak většina Čechů má pocit, že to jsou Romové, kteří jsou dlužníky a měli by se omlouvat (Bakalář, 2004).

Přes několik století trvající přítomnost Romů v České republice, přes jejich nesporný přínos jak v oblasti kultury, tak v oblasti materiální (výstavba silnic, železnic, telekomunikačních sítí) vnímá dosud velká část české společnosti Romy jako přistěhovalce, jež do země nikdo nezval (ač mnozí sem byli stěhováni násilně) a kteří jen parazitují na sociálních výhodách státu. Romové následně vnímají naši společnost jako nepřátelskou a odmítají i její pozitivní hodnoty.

V současné době přes mnohé pozitivní snahy a činy jak ze strany většinové společnosti, tak ze strany romské menšiny dochází k řadě negativních jevů, které soužití ztěžují. Svoboda slova, jakkoli společensky velice užitečná, umožnila bohužel propagovat

i xenofobní a rasistické názory. Tržní hospodářství vytlačilo z trhu množství zaměstnanců, především pracovníků s nízkou kvalifikací, mezi nimi i většinu pracujících Romů. Liberalizace trhů s byty přispěla k nahromadění chudého, tedy i romského obyvatelstva v okrajových částech měst v tzv. dělnických koloniích. Dlouhodobá nezaměstnanost živitelů mnoha romských rodin a jejich závislost na sociálních dávkách vede k utvrzování předsudků, že Romové jsou líní a zvyklí parazitickému způsobu života. K averzi k romské menšině přispívají i medializované odchody některých Romů do zahraničí a následná necitlivá opatření cílových zemí vůči České republice. Média, která upřednostňují zveřejňování senzací před objektivními informacemi, škodí Romům i ostatním menšinám více než pravicoví extrémisté.

Pozitivní vývoj naopak zaznamenáváme v postupné emancipaci romské minority, ve vytváření jejích vlastních občanských struktur a přejímání odpovědnosti za vlastní rozvoj. Potěšitelný je i zájem pedagogů a škol pomoci romským dětem k dosažení lepšího postavení ve společnosti. Mnohá občanská sdružení a charitativní organizace věnují Romům a především jejich potomkům značnou pozornost. V posledních letech bylo vydáno více knih s objektivními informacemi o Romech, vycházejí časopisy i knihy v romštině, televize i rozhlas zařazují do programu vysílání pro Romy (Vojtová, 2005 in Balvín, 2006).

5 VIETNAMSKÁ MENŠINA

V následujícím textu se budeme snažit držet podobné struktury jako u kapitoly předchozí. Nejprve se tedy se pokusíme stručně seznámit s komplikovanou vietnamskou historií a zároveň si řekneme o začátcích pobytu Vietnamců v České republice. Poté jsou popsány některé vietnamské zvyky a obyčeje a v závěru je popsána situace soužití Vietnamců s Čechy.

5.1 Z HISTORIE VIETNAMU

První státní útvary na území dnešního Vietnamu byly historicky doloženy ve 3. až 2. století př.n.l. Nejpočetnějším národem byli Vietové, kteří vytvořili kulturu doby bronzové, a dali vznik názvu země¹¹. Od 2. až 15. století se ve středním a jižním Vietnamu rozvíjela říše *Campa*, která byla v průběhu 16. a 18. století rozdělena na jižní část (*Nguyen*) a severní část (*Tringh*). Povstání rolníků v roce 1802 vedlo ke sjednocení říše pod vládou dynastie Nguyen až do roku 1945 (Zimová, 2005).

Vietnamský národ je po právu hrdý na svou statečnost. Ubránil se během historie nátlaku velkých mocností – Číně a nájezdům Mongolů. Později čelil Francouzům, kteří pronikali na území Indočíny od poloviny 19. století. Až v roce 1954 po porážce francouzských vojsk u *Dien Bien Phu* došlo ke konečné kapitulaci Francie. V tomto roce byla země dočasně rozdělena na severní Vietnamskou demokratickou republiku (vyhlášena 2.9. 1945, prezident *Ho Či Min*) a jižní Vietnamskou republiku. Mezi oběma státy vznikl konflikt, když měly proběhnout volby a země měla být znovu sjednocena a v roce 1963 začala nechvalně známá „vietnamská válka“. Do konfliktu se zapojily USA, které podporovaly jižní Vietnam, zatímco severní Vietnam měl podporu v komunistickém Sovětském svazu a Číně. Americké vojsko opustilo zemi v roce 1973 po podepsání Pařížských dohod o ukončení války. V roce 1976 byla země sjednocena a vyhlášena

¹¹ Jednotlivé kmeny se lišily způsobem života i kulturou podle toho, zda žily podél pobřeží, nebo v tropických lesích, kde jsou různé klimatické a geografické podmínky. Život a kultura Vietů se odvíjely od náročných zemědělských prací při pěstování rýže. Přitom bylo také nutné systematicky budovat hráze na ochranu lidí i polí před každoročním rozvodněním vodních toků v období monzunu. V zemi se vlivem čínské kultury rozvíjel konfucianismus, buddhismus (přišel přes Indii) a taoismus. Později sem byli vysláni evropští misionáři hlásat křesťanství a ti se zasloužili o přepis vietnamštiny do latinky (Cílková, Schonerová 2007).

Vietnamská socialistická republika. Veškerá moc je dosud v rukou komunistické strany, která ovládla kulturní a hospodářský život¹² (Zimová, 2005).

Jak píše Ičo (2006), ke zlepšení společenské situace ve Vietnamu výrazně dopomohlo zvolení za předsedu strany proreformního *Nguyena Van Linho* a jím provedené hospodářské reformy „doi moi“ započaté v roce 1986. Reformní tendence ve Vietnamu zůstala a uvolnění obchodu a zlepšení mezinárodních vztahů umožnilo Vietnamu vyšvihnout se natolik, že se o něm ještě začátkem devadesátých let mluvilo jako o dalším „asijském tygru“. Zlepšily se i vztahy s Čínou i s USA.

Dnes, 30 let po pádu nebo osvobození Saigonu, je Vietnamská republika jedním z mála komunistických států na planetě, státem s dlouhou tradicí válečných konfliktů. Odvolává se k dějinám, jsou Vietnamci právem pyšní, že se dokázali ubránit nejmocnějším státům světa: Francii, USA, Japonsku a Číně i Mongolsku – z toho také pramení určitý pocit hrdosti a výjimečnosti, ale také zaraženosti, když se u ostatních nesetkávají s pochopením. Svůj svět si podle vlastních představ uspořádali v bolestném dlouhém procesu za cenu nesmírných obětí, a tak se nemůžeme, že se k mnohým idejím euro – amerického globálního společenství chovají s přezíravou ostražitostí (Ičo, 2006).

5.1.1 HISTORIE POBYTU VIETNAMCŮ V ČR

„Přestože jsou Vietnamci v ČR stále spíše tolerováni, než přijímáni jako jedna z rovnoprávných menšin, je historie jejich pobytu na našem území poměrně dlouhá. Vůbec první skupinou Vietnamců, kteří se dostali do ČR, bylo sto dětí-sirotků, které byly v roce 1956 umístěny do dětského domova v Chrastavě. Mnohé z nich zůstaly v ČR po většinu svého života a vystudovaly české školy¹³. Dále pak v roce 1967 přijelo do ČR pracovat na základě mezivládních dohod 2100 Vietnamců¹⁴. Nejvíce Vietnamců pobývalo v ČR

¹²Proces sjednocování Severního a Jižního Vietnamu, států s odlišnou administrativní a správní organizací, byl dlouhý a komplikovaný. Sever ještě několik let neměl důvěru k Jihu, a tak na strategická místa dosazoval vlastní lidi, kteří zase dostatečně nerozuměli své práci. Vznikl problém se začleněním množství vojáků do mírového společenství. Komunisté organizovali „nápravně výchovné“ tábory, kde zadržovali desítky tisíc obchodníků, intelektuálů, umělců, křesťanských a buddhistických kleriků. Oblast Jihočínské moře se na několik let stala domovem pro řadu uprchlíků (Ičo, 2006).

¹³NGUYEN, TUNG. *Vietnamci v Praze*, SVO-ČR, Praha 2001, s.3.

¹⁴MATĚJKOVÁ, Vlasta: Podmínky pobytu vietnamských pracujících v ČSSR. In: *Zpravodaj KSVI*, Praha, ÚEF ČSAV 1988, č.9, s.1

v průběhu osmdesátých letech, kdy přišlo na základě dohod do tehdejší ČSSR na 30 tisíc osob, hlavně studentů a stážistů v továrnách“ (Bouzek, 2008, s.35).

Podle smluv měli poslední vietnamští pracující odejít v roce 1995. Situace je však jiná, osm let po předpokládaném odchodu posledních dělníků bylo v Česko dle oficiálních odhadů na 24 000 občanů vietnamské národnosti, po Slovácích (53 000) a Ukrajincích (52 000), je to třetí nejpočetnější skupina cizinců¹⁵. Neoficiální odhady byly však mnohem odvážnější, uvádí 50 až 70 tisíc osob (Cílková, Schonerová 2007). Důvodem pro odchod z Vietnamu byly většinou finanční podmínky. Populační krize ve Vietnamu je spojena s vysokou mírou nezaměstnanosti, která bohužel svým způsobem podporuje korupci. Mnoho lidí odešlo nebo se nevrátilo v naději na možnost lepšího výdělků za hranicemi. Lepší výdělek pomohl zajistit jak rodinu, která zůstala ve Vietnamu, tak poskytnout možnost evropského vzdělání dětem. Vzdělání, které by jim mohlo otevřít dveře k novému lepšímu životu (Kocourek, 2006 in Leontiyeva, 2006).

V 90. letech se situace Vietnamců pobývajících v naší zemi výrazně změnila. Jejich život se přesunul z ubytoven do klasických bytových jednotek. Česká společnost je přestala vnímat jen jako tovární dělníky, v jejich očích se z nich stali podnikatelé obchodující převážně s textilním zbožím, elektronikou nebo ovocem a zeleninou. Začaly zde žít celé vietnamské rodiny, které se s menším či větším úspěchem naučily přizpůsobovat českému prostředí. S tímto přesunem souvisí nárůst přítomnosti vietnamských dětí, fenomén, který byl do konce 80.letech ve vietnamské komunitě tvrdě potlačován. Některé přišly přímo z Vietnamu, jiné se tu narodily a začaly samozřejmě navštěvovat české školy (Cílková, Schonerová 2007).

5.2 VYBRANÉ VIETNAMSKÉ ZVYKY A OBYČEJE

V Metodické pomůcce pro školy v problematice interkulturních rozdílů – 2. část nás Ján Ičo (2008) podrobně seznamuje s etiketou pozdravu ve Vietnamu. Podle mravů dálnévýchodní tradice se nejprve zdraví muž, poté žena, například i při zahájení proslovu řečník doslova přednese: „Vážení pánové, vážené dámy!“ Při seznámení se s důležitou

¹⁵*Cizinci v České republice*. Praha, ČÚS, 2002, s.30-31 – údaje zaokrouhleny na tisíce, zohlednění cizinci s povolením k trvalému pobytu a vízem nad 90 dnů.

osobou, projeví Vietnavec svoji úctou tím, že stiskne dotyčnému podávanou ruku a na okamžik ji podrží v dlaních obou svých rukou.

Ve Vietnamu patří k dobrému vychování, že se po úvodním pozdravu velmi podrobně zajímáte o partnerův zdravotní stav a on činí na oplátku totéž. Evropanům mohou připadat některé informace o zdravotním stavu příliš důvěrnou záležitostí. Vietnavec však chce dát najevo nejen skutečný zájem o vaši osobu, ale chce vám i pomoci, například tím, že vám doporučí zkušeného lékaře. Dále jeví zájem i o zdraví vašich rodinných příslušníků, čímž dává na zřetel, že plně respektuje vaše rodinné zázemí. Mnoho západních podnikatelů (tj. lidí žijících na západ od Vietnamu), jež v posledních letech přicházejí do Vietnamu, se v této situaci dopouští zásadní chyby: obchodní jednání se totiž snaží omezit na konkrétní a praktická jednání, přičemž dialog na téma rodina a zdraví pokládají za nepatřičný a otázku vietnamského partnera „Jak se daří vaší paní?“ odbudou pouze jednou krátkou zdvořilostní větou. Pokud vietnamský partner není velmi podrobně obeznámen s evropskými podnikatelskými praktikami anebo pokud v Evropě delší dobu nepobýval, vyloží si strohou odpověď na svoji otázku přinejmenším jako nezdvořilost. Proto zavedení rozhovoru na téma rodina a zdraví nejen v úvodu setkání, ale i před jeho ukončením rozhodně není promarněný čas. Dáváte najevo svoji úctu a opravdový zájem vůči partnerovi a jeho rodině (Ičo, 2006).

Věta „Paní, jste pěkná, tlustá“ se neustále bohužel stává příčinou mnoha nepříjemností a leckdy i konfliktů. Většina Vietnamců se snaží záhy komunikovat s Čechy a leckdy se jim tak podaří přeložit doslova věty, které se musí překládat jako idiomy. Jak dále uvádí Ičo (2006, s. 33): „*Typickou chybou je doslovný překlad fráze : jste pěkný, tlustý*“, která se má právě překládat „*vypadáte blahobytně, jistě se vám vede dobře*“. Zmíněná fráze pramení z tradiční představy, že ten, kdo má dostatek jídla, je na první pohled silnější než rolník denně pracující na poli nebo rýžovišti a jistě i odolnější vůči nemocem. Představte si však průměrnou Češku, která nakupuje na tržišti, a vietnamský trhovec jí mimo jiné řekne s milým úsměvem na rtech „Paní, vy jste pěkná, tlustá“. Ve valné většině je takový výrok chápán v evropském kontextu a žena si jej vyloží jako vrchol drzosti ze strany vietnamského prodavače.“

Je dlužno poznamenat, že subtilní Vietnamce značně fascinují mohutní a leckdy i obézní Evropané. S oblibou se nechávají fotografovat vedle „západáka“, kterému sahají pár centimetrů nad pas. Na vietnamském venkově, zvláště v oblastech, kde se Evropané běžně neobjevují, přicházejí k tělnatějším cizincům místní obyvatelé a s bezelstným úsměvem na ně sahají: sáhnout si na tak blahobytného člověka jim přece musí přinést štěstí!

K důležitým projevům chování patří **úsměv**. Úsměv má v Asii více významů, než jen tradiční pocit veselosti jak ho vnímáme u nás. Jak uvádí Šišková (1998), v kontextu nepříjemné situace chce mluvčí zmírnit fakt, že se svými problémy obtěžuje a úsměv často vyjadřuje omluvu také v případech, kdy dotyčný nerozumí projevu mluvčího. Evropanovi není jasné, proč se dotyčný směje, a leckdy to považuje za nepřiměřenou a nevhodnou reakci. V okamžiku, kdy si Vietnamec neví rady, nerozumí, co se po něm chce, nebo je v dané situaci velmi nejistý, začne se usmívat, případně nahlas smát. Málokdo si však uvědomí, že právě jedná s Asiatickem, jehož reakce, pocity a pohled na situaci jsou diametrálně odlišné od jeho vlastních. A tak je konflikt na dosah ruky: „Proč se mi vysmívá do očí? Co si o sobě myslí? Pořádně mi nerozumí a ještě se směje?“ Snadno se může stát, že dotyčný Evropan začne na Vietnamce křičet, čímž před ním „ztratí tvář“.

„Už jiná barva pleti sama o sobě dává podnět ke vzniku mnohdy neuvědomovaných reakcí. Sami Vietnamci na nás většinou vnímají ochlupení a bledou pleť. Máme – z jejich hlediska – poměrně směšný pohled. Ačkoli mají Evropané většinou různou výšku a barvu vlasů, jsou pro Vietnamce na první pohled stejně nerozeznatelní jako my pro ně. I nám se výška postavy Vietnamce může zdát směšná a často nás svádět k předsudku typu „kdo je malý, je jako děčko, navíc když se stále přihloupě usmívá.“ S tímto předsudkem se potýkala i armáda Spojených států při válce ve Vietnamu, kdy zpočátku velice podcenila schopnosti „malých a usměvavých“ lidí. V tomto ohledu nás naše představy velice klamou“ (Ičo, 2006, s.34).

Prožívání emocí a jejich prezentace je u Vietnamců poněkud odlišné. Bouzek (2008) vysvětluje projevy emocí na tomto příkladu - pokud zahlédnete dva vietnamské studenty, jak se navzájem objímají, je to pouze výraz jejich blízkého přátelství, nikoliv sexuální orientace. V Evropě není nic zvláštního, když se milenecké páry na veřejnosti líbají. Pro Vietnamce je něco takového zcela nepřijatelné. Nepřichází v úvahu vychloubat

se na veřejnosti tím nejcennějším, co mám, se přece nebudu vychloubat na veřejnosti. Větší význam přikládají Asiaté i dotekům. Pohlazení je projevem přílišné důvěry. Výsadou rodičů je pohlazení dítěte po vlasech, pro mnohé vietnamské dívky jsou vlasy pokladem.

Chce-li vás Vietnamec přivolat, nezačne na vás kynout ukazováčkem, ale otočí rukou směrem nahoru a začne pokyvovat rukou v zápěstí. Toto gesto vám může připadat, jako když vás spíše vyzývá k odchodu.

K neslušnému a směšnému mravu ve Vietnamu patří **smrkání** do kapesníku. Naopak k projevům dobrého vychování patří být slušně oblečen a upraven a schopnost každého kdykoliv pohostit. Pokud u jídla někdo mlaská a řihá, není to výraz neslušného chování jako v naší republice, ale výraz pocitu spokojenosti a pochvalou hostiteli.

Zarážející pro nás mohou být některé vietnamské zásady rozhovoru. Při rozhodování o spolupráci nebývá důležité, aby druhý znal celou a přesnou pravdu, ale jde především o to, aby mu bylo zřejmé, že s ním mluvčí chce spolupracovat. Není vlastně důležité, co mluvčí říká, ale jak to říká. Velmi otevřený rozhovor a ostrá argumentace je většinou považována za nevhodnou i mezi mladými lidmi. Nepříjemný bývá přímý pohled do očí, mže vyjadřovat domýšlivost druhého. Nepochopitelné jsou pro Vietnamce hádky, hlasité přesvědčování a diskuze, nejsou na to z domova zvyklí. Promlouvají v zásadě v klidu, pomalu, bez afektu (Bouzek, 2008).

5.3 SOUŽITÍ S MAJORITNÍ SPOLEČNOSTÍ

V České republice dnes žije relativně početná skupina dětí vietnamského původu. Mnohé z nich Vietnam nikdy nenavštívily a příbuzné znají pouze z vyprávění a po telefonu. Často neumí dobře vietnamsky, jejich mateřským jazykem je v podstatě čeština. Ve většině případů si jí osvojily nejen díky životu v naší zemi, ale také díky českým vzdělávacím institucím. Tyto děti často nejsou českými občany, přesto je jejich zastoupení na českých základních a mateřských školách poměrně výrazné (Jirásková, 2006 in Bittnerová, 2006).

Působení vietnamských dětí na českých základních a středních školách zakládá novou etapu česko-vietnamského soužití. Jejich aktivní zapojení do koloběhu života české společnosti otvírá prostor vzájemného ovlivňování, který byl doposud opomíjen. Život vietnamského dítěte v naší zemi není nijak lehký. Bojuje o místo na slunci a zápasí s češtinou. Až příliš rychle zapomíná na zemi svého původu nebo o Vietnamu spíše příliš nechce mluvit s Čechy. Vietnamské děti jsou snaživé a ambiciózní. Pokud zvládne český jazyk, velmi záhy většinou začne vynikat v běžných školních povinnostech nad ostatními dětmi. Nedalekou budoucnost vnímá v perspektivě dalšího vzdělávání, ve většině případů na gymnáziu. Není výjimkou, když začne studovat na cizojazyčné škole (Jirásková, 2006 in Bittnerová, 2006).

Všední dny vietnamských a českých dětí se díky školním povinnostem příliš neliší. Děti většinou vstávají hodinu až hodinu a půl před začátkem vyučování, některé vietnamské děti se v tomto čase ještě učí. Jídlo je v některých domácnostech již v evropském stylu, jinde převládá tradiční polívka. Po školním vyučování tráví děti volný čas ve školní družině, jednak proto, že rodiče bývají odpoledne v zaměstnání, ale také proto, že pobyt v dětském kolektivu je nejosvědčenějším a nejrychlejším způsobem, jak zvládnout mluvenou češtinu. Obvykle odchází z družiny skupina dětí za doprovodu jednoho rodiče nebo zprostředkovatele, který je vede na tržiště, kde na ně čekají rodiče. Čas před večeří věnují děti většinou přípravě do školy. Večeře je často jedinou částí dne, kdy mají možnost promluvit si s rodiči. Večer rodina obvykle sleduje vietnamskou televizi.

6 UKRAJINSKÁ MENŠINA

Cílem této kapitoly je zmapování situace ukrajinské komunity v ČR, stručný popis vývoje působení ukrajinské menšiny v ČR, postihnout základní systém hodnot a charakter soužití ukrajinské menšiny s majoritní českou populací.

6.1 Z HISTORIE UKRAJINY

Ve starověku bylo území dnešní Ukrajiny osidlováno indoevropskými kmeny. Od 5. století zde vznikala řada slovanských kmenových celků, proto jsou severozápadní oblasti dnešní Ukrajiny považovány za pravlast Slovanů. V 9.-12.stol. se Ukrajina stala jádrem tzv. *Kyjevské Rusi*. V následujících staletích docházelo k postupnému připojování Ukrajiny k carskému Rusku. Za ruské nadvlády byla země zbavena veškeré autonomie, došlo k výrazné rusifikaci veřejného a kulturního života. To se odrazilo i v často násilném zavádění a prosazování pravoslaví v náboženském životě.

Roku 1919 propukla občanská válka, ve které zvítězili bolševici. Západní Ukrajina se v roce 1922 stala součástí Polska a ve východní části vznikla *Ukrajinská sovětská socialistická republika*, která byla součástí Svazu sovětských socialistických republik (SSSR). Po rozpadu SSSR byla vyhlášena nezávislost Ukrajiny (Zimová, 2005).

6.1.1 HISTORIE POBYTU UKRAJINCŮ V ČR

Ukrajinská migrační komunita je společně se specifickou slovenskou komunitou – v České republice zdaleka nejpočetnější. Z celkem 200 951 cizinců, kteří měli k 31. prosinci 2000 povolen pobyt na území České republiky, plných 25 % (50 212) pocházelo z Ukrajiny (41 438 pobývalo s vízem k pobytu na 90 dní – většinou klasičtí ekonomičtí migranti; 8774 pobývali se statutem trvalého pobytu, obecně vyjadřujícím proces sjednocování rodiny). Ukrajinské menšiny žijí v Rusku (4 mil.), v Polsku (200 000), v Česku (73 000), v Rumunsku (67 000), na Slovensku (22 000), ale také v Kanadě a USA (Zimová, 2005).

Ukrajinci jsou v Česku a na jeho trhu práce již trvalou konstantou. Obecně vysoká vzdělanostní úroveň Ukrajinských pracovníků nekoresponduje s typem v Česku vykonávaných prací. Jejich zaměstnanost převažuje již tradičně v nekvalifikovaných oborech, a to převážně ve stavebnictví. Přetrvává vysoká pracovní aktivita imigrantů, obtížnost jejich práce i jejich časté zneužívání zaměstnavatelem a různými prostředníky (týká se např. nízkých platů – 68% má příjem méně než 10 tisíc Kč v situaci, kdy 82% pracuje 8-12 hodin denně; dále neuspokojivých pracovních podmínek/prostředí; zadržování dokladů atd. Drbohlav, 2000).

„V rovině „kvalitativních dopadů“ se dnes zdají nejdůležitější otázky vlivu této pracovní komunity na ekonomické prostředí, a to jak na makro-, tak na mikro-úrovni. Důležité otázky jsou spojeny s jejich interakcí s domácí populací, s typem jejich sociální komunikace, s životními podmínkami a pragmatickou interakcí do české společnosti. Možná nejdůležitější otázka těsně spojená s budoucím vývojem migrace a interakce této komunity je analýza jejich „transnacionalizačních projevů“ a studium vývoje tohoto transnacionalizačního modelu v čase a prostoru“ (Šišková, 2001, str. 90).

6.2 ZÁKLADNÍ HODNOTOVÝ SYSTÉM

Základní hodnotový systém ukrajinské skupiny nevykazuje zásadní odlišnost od českého hodnotového systému. Ukrajinci si uvědomují význam životního prostředí a považují přírodu za životně důležitou součást jejich kultury. Žijí v těsném sepětí s přírodou a každé roční období má pro ně svůj význam, stejně jako květ z každé rostlin. Na Ukrajině je vysoké procento obdělávané půdy a většina Ukrajinců žije přes zimu z toho, co si sami vypěstovali (Ewans, 2005).

Jako v mnoha jiných společnostech, i pro Ukrajince hraje velmi významnou roli rodina. Členové rozvětvených klanů jsou závislí jeden na druhém, čímž vzniká pevný svazek sahající daleko za nezávislost a pevný individualismus, které jsou typické spíše pro západní státy. Prarodiče se nezřídka starají o děti, mladí naopak pečují o staré a všichni dohromady sdílejí své radosti a starosti. Ukrajinci jsou velmi pohostinní a rádi jedí a popíjejí, zpívají písně a vyprávějí příběhy nebo vtipy. Většina z nich má sklony hovořit dlouze a probírat věci z mnoha různých hledisek (Ewans, 2005).

Jak uvádí Bouzek (2008) na Ukrajině je celková situace, pokud ji nahlížíme z hospodářského či z bezpečnostního hlediska, jistě v celkovém průměru horší než v Rusku, ale lze tu zaznamenat i výrazné místní rozdíly. Nezaměstnanost je v této zemi stále ještě vysoká, ale alespoň na východě země část průmyslu už opět pracuje a ani univerzity a kulturní centra už tu nejsou zcela bez peněz. Stávající situace se rozhodně pomalu zlepšuje.

6.3 SOUŽITÍ S MAJORITNÍ SPOLEČNOSTÍ

Postavení ukrajinské menšiny v české majoritní společnosti je velmi složité a je třeba na tomto poli vykonat ještě mnoho práce. Nejlepší postavení měla ukrajinská menšina v meziválečném Československu. Ukrajinci měli své střední a vysoké školy, ukrajinské osobnosti z řad spisovatelů, pedagogů, umělců i vědců dosahovaly výborných profesionálních i společenských úspěchů. Po druhé světové válce byli Ukrajinci pronásledováni pro svou národnost a mnoho jich bylo vězněno nebo odvečeno do sovětských koncentračních táborů.

Po rozpadu Sovětského svazu se zhoršila ekonomická situace na Ukrajině a to vyvolalo vlnu ekonomické emigrace. V médiích se o Ukrajincích hovoří většinou v souvislosti se zločiny, ačkoliv většina Ukrajinců, pracujících v České republice jsou poctiví, pracovití lidé (Jojková In Balvín, 2004).

Ukrajinci, kteří u nás většinou pracují na stavbách či vykonávají jiné, zpravidla nekvalifikované práce, pocházejí často ze západní Ukrajiny. Někteří z nich jsou vybaveni i vysokoškolskými diplomy, ale přesto by se v těžké hospodářské situaci, jež panuje na Ukrajině, uživit nedokázali (Bouzek, 2008).

II VÝZKUMNÁ ČÁST

V této části diplomové práce se seznámíme s výsledky výzkumného šetření. Nejprve budou představeny cíle prováděného šetření a výzkumné otázky. Dále bude popsána metoda získávání dat, jejímž prostřednictvím jsme hledali odpovědi na předložené výzkumné otázky. Součástí popisu výzkumného procesu je i charakteristika zkoumaného souboru. Kapitola pojednávající o výsledcích výzkumného šetření je strukturována na základě výzkumných otázek a doplněna grafy a přehlednými tabulkami. V navazující diskuzi budou podrobněji rozebrány výsledky výzkumného šetření a přidán podrobný komentář k závěrům získaným výzkumným šetřením.

7 CÍLE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Základní problémové okruhy práce se vztahují k zachycení povahy vztahu českých studentů k jedincům jiné kultury a jiného způsobu života. Důležitou roli v této problematice sehrává školní prostředí. Dílčí okruhy práce se zaměřují právě na problematiku multikulturní výchovy ve škole.

Hlavním cílem výzkumného šetření tedy bylo zjistit postoje studentů středních škol k národnostním a etnickým menšinám a porovnat vztah k menšinám u studentů ze střední zdravotnické školy s postoji studentů z gymnázia.

Dílčí cíle:

- porovnat názory a postoje k menšinovému obyvatelstvu České republiky u dívek a u chlapců,
- zachytit charakter vztahu středoškoláků k ukrajinské a romské menšině a k Vietnamcům,
- zjistit míru tolerantních postojů středoškoláků,
- zjistit úroveň znalostí studentů v oblasti multikulturní výchovy.

7.1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Hledání odpovědí na výzkumné otázky nám umožní vytvořit podrobný popis zkoumaného jevu. Výzkumné otázky úzce souvisí s účelem výzkumu. Snažíme se uvést do vztahu naše dosavadní zkušenosti a znalosti o předmětu výzkumu, dosavadní výsledky výzkumu a teorie, jež mají vztah ke sledované problematice (Hendl, 2005).

Jak už bylo řečeno, práce si kladla za cíl zjistit postoje středoškoláků k národnostním a etnickým menšinám. V souvislosti s tímto cílem a s cíli dílčími jsme si stanovili tyto výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1 : Jaká stanoviska studenti zaujímají k národnostním menšinám a k cizincům a jak se tato stanoviska odlišují u studentů střední zdravotnické školy a u studentů gymnázia?

Výzkumná otázka č. 2 : Jak se liší postoje studentů k Romům, Ukrajincům a Vietnamcům?

Výzkumná otázka č. 3 : Respektují středoškoláci kulturní odlišnosti menšinového obyvatelstva? Má vliv na míru tolerantních názorů pohlaví respondentů a navštěvovaný typ školy?

Výzkumná otázka č. 4 : Jak vnímají studenti český národ?

Výzkumná otázka č.5 : Mají studenti zkušenosti s multikulturní výchovou? Je zkušenost rozdílná na střední zdravotnické škole a na gymnáziu?

8 VÝZKUMNÁ METODA

Výzkumná část práce je orientována kvalitativně. V průběhu výzkumu byly vyhledávány a analyzovány informace, které přispívaly k osvětlení výzkumných otázek. Hlavním úkolem bylo podat integrovaný pohled na předmět zkoumání.

Zvoleným nástrojem sběru dat bylo dotazníkové šetření. Metoda nám svou dostupností umožňuje získat poměrně rozsáhlý soubor dat. Významnou předností je vysoké zachování anonymity a autonomie. Úskalí dotazníkové metody ovšem spočívá v oblasti validity – respondent nemusí vždy odpovídat pravdivě, což musíme vzhledem k zvolenému tématu a věkové skupině dotazovaných zdůraznit. Problém představuje interpretace údajů získaných strukturovaným dotazováním pomocí uzavřených odpovědí. Snažili jsme se této situaci předcházet zařazením možnosti volné odpovědi. Jestliže ovšem výzkumník zpracováním dat zjistí vysokou korelaci mezi dvěma položkami, snaží se vnitřně modelovat uvažování nebo chování průměrného respondenta z dotazovací akce a odhadovat logické kroky, které k vysoké korelaci vedly (Ferjenčík, 2000, Hendl 2005).

Výzkumné šetření bylo realizované pomocí nestandardizovaného dotazníku. Dotazník se skládal z 21 otázek. Do úvodu byly zařazeny otázky identifikační. Zde studenti uváděli navštěvovanou školu a ročník studia, dále své pohlaví, věk a národnost. V dotazníku byly kombinované otázky otevřené, polouzavřené a uzavřené. Pomocí otevřených otázek jsme zjišťovali, jaké národnostní menšiny žijící na našem území studenti znají a s kterými se setkávají. Vlastními slovy respondenti udávali, co si představují pod pojmem multikulturní výchova a jaké znají romské, vietnamské, ukrajinské zvyky nebo vlastnosti. Otázky zjišťující postoje k jednotlivým menšinám byly uzavřené s výčtem možných odpovědí a škálovací. Závěrečné otázky zjišťovali, zda se studenti ve škole dozvídají informace o jiných kulturách, případně, zda by takové informace uvítali (viz. Příloha č. 2)

Sběr dat byl prováděn na v rozmezí měsíců listopad až leden 2010. Zadávání dotazníku probíhalo hromadně na počátku vyučovací hodiny stejným způsobem na Gymnáziu v Pardubicích i na Střední zdravotnické škole v Havlíčkově Brodě.

9 CHARAKTERISTIKA ZKOUMANÉHO SOUBORU

Následující text popisuje sledovaný soubor a zdůvodňuje jeho výběr. Sběr dat byl prováděn dotazníkovou metodou na Gymnáziu v Pardubicích a na Střední zdravotnické škole a Vyšší odborné škole zdravotnické v Havlíčkově Brodě. Průzkum zachytil výpovědi 157 respondentů, z toho na 80 respondentů na střední zdravotnické škole a 77 na gymnáziu. Na obou školách byly dotazníky rozdány v prvním, druhém a třetím ročníku.

Komentář využívaných symbolů:

SZŠ HB – Střední zdravotnická škola Havlíčkův Brod

GY PCE – Gymnázium Pardubice

N – absolutní četnost

% – relativní četnost

Tabulka 4. Počet respondentů dle typu školy, ročníku a pohlaví

	SZŠ HB						GY PCE					
	Dívky		Chlapci		Celkem		Dívky		Chlapci		Celkem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
a) 1. roč.	20	25	6	7,5	26	32,5	14	18,2	11	14,3	25	32,5
b) 2. roč.	28	35	2	2,5	30	37,5	19	24,8	5	6,5	24	31,2
c) 3. roč.	20	25	4	5	24	30	22	28,6	6	7,8	28	36,4
Celkem	68	85	12	15	80	100	55	71,4	22	28,6	77	100

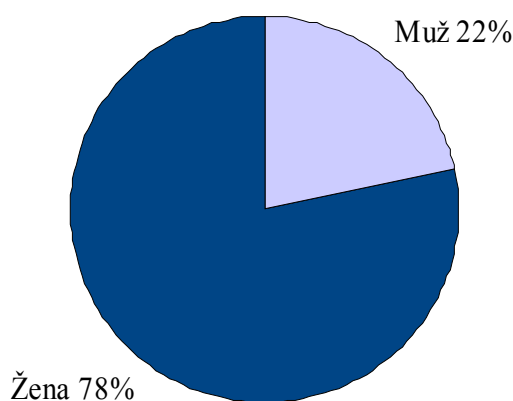
V oboru zdravotnický asistent se šetření účastnilo 80 respondentů. Respondentů ženského pohlaví z tohoto souboru bylo 68 a pohlaví mužského bylo 12 respondentů. Konkrétně v prvním ročníku to bylo 20 dívek a 6 chlapců, ve druhém ročníku 28 dívek a 2 chlapci a ve třetím ročníku 20 dívek a 4 chlapci. Na gymnáziu byly dotazníky rozdány také v prvním, druhém a třetím ročníku. Počet respondentů zde činil 77, z toho bylo 55 dívek a 22 chlapců. V prvním ročníku dotazník vyplnilo 14 dívek a 11 chlapců, ve druhém ročníku 19 dívek a 5 chlapců a ve třetím ročníku 22 dívek a 6 chlapců (Tabulka 4).

Tabulka 5. Pohlaví respondentů

Pohlaví	SZŠ HB		GY PCE		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
Žena	68	85	55	71,4	123	78,34
Muž	12	15	22	28,6	34	21,66

Na obou typech škol byla značná převaha respondentů ženského pohlaví. Z celkového vzorku 157 respondentů bylo 123 dívek, tj. 78% a 34 chlapců, tj. 22% (Graf 1). Na zdravotnické škole se průzkumu účastnilo 68 dívek a 15 chlapců a na gymnáziu 55 dívek a 22 chlapců. Vzhledem k zaměření oboru zdravotnický asistent je vyšší početní zastoupení ženského pohlaví přirozené (Tabulka 5).

Graf 1. Pohlaví respondentů

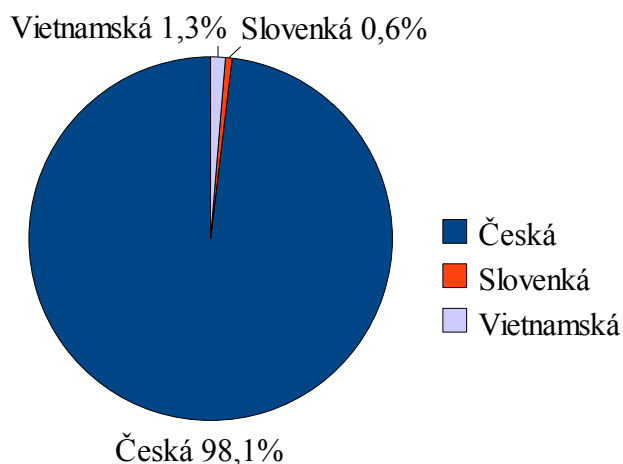
Důležitou vstupní informací pro další vyhodnocování dotazníků pro nás bezesporu byla národnost dotazovaných jedinců. Ovšem vzhledem k nízkému početnímu zastoupení respondentů jiné národnosti, nehrála v závěru tato položka významnou roli. Sledovaný vzorek tvořilo 154 respondentů české národnosti, 1 studentka slovenské a 1 studentka vietnamské národnosti a 1 chlapec vietnamské národnosti (Tabulka 6, Graf 2).

Tabulka 6. Národnost respondentů

Národnost	GY PCE		SZŠ HB		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
Česká	74	96,1	80	100	154	98,1
Slovenská	1	1,3	0	0	1	0,6
Vietnamská	2	2,6	0	0	2	1,3

V dotazovaných ročnících na střední zdravotnické škole byli všichni studenti národnosti české. Národnost respondentů na gymnáziu byla také převážně česká s výjimkou 3 studentů. Jedna studentka z pátého ročníku byla národnosti slovenské a jedna studentka národnosti vietnamské a jeden chlapec z šestého ročníku gymnázia byl národnosti vietnamské (Tabulka 6, Graf 2).

Graf 2. Národnost respondentů

Výběr právě tohoto vzorku má několik důvodů. Mimo jiné chceme zjistit, zda zaměření navštěvované školy, má vliv na utváření obrazu o cizincích a jiných kulturách. Průzkum nám také umožňuje porovnat situaci v malém městě (Havlíčkův Brod) a ve velkoměstě (Pardubice). Při vyhodnocování bereme v úvahu vyšší početní zastoupení ženského pohlaví na obou školách.

10 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V následující části diplomové se budeme věnovat analýze a interpretaci výsledků výzkumného šetření. Kapitola je dále strukturována do podkapitol podle stanovených výzkumných otázek. Rozsáhlejšímu a podrobnějšímu zhodnocení dat se budeme věnovat v kapitole č.11 (Diskuze), kde budou data rovněž rozšířeny a doplněny o informace, jež jsme během realizace šetření získali.

Ke zhodnocení a interpretaci dat z dotazníků jsou využity grafy a tabulky. V tabulkách je vždy uvedena absolutní (N, n_i) a relativní četnost ($\%, f_i$). K výpočtu relativní četnosti ($\%, f_i$) jsem použila vzorec: $f_i = (n_i / n) \times 100$.

10.1 VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č. 1

Výzkumná otázka č. 1 : Jaká stanoviska studenti zaujímají k národnostním menšinám a k cizincům a jak se tato stanoviska odlišují u studentů střední zdravotnické školy a u studentů gymnázia?

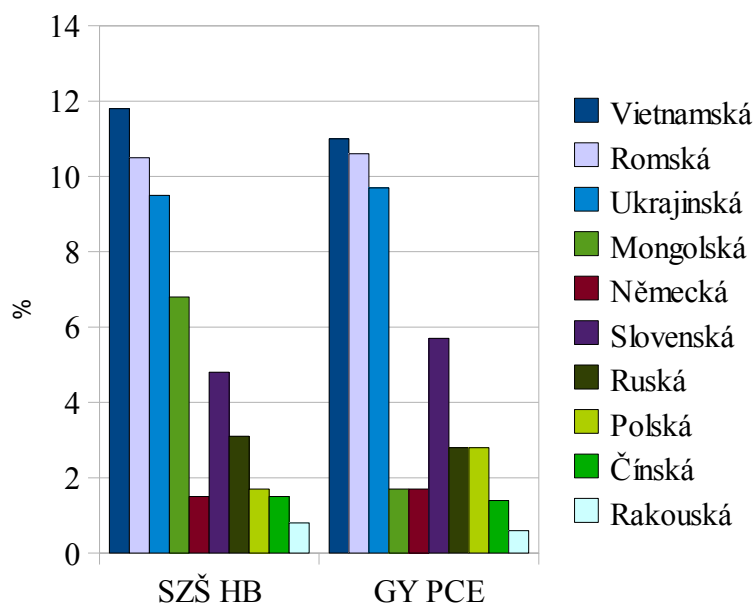
Před zkoumáním vlastního problému postojů středoškoláků k menšinám, jsme zjišťovali jaké národnostní menšiny žijící na našem území studenti vlastně znají a s jakými komunitami se dostávají v běžném životě do styku.

V povědomí českých středoškoláků je nejvíce rozšířena vietnamská národnostní menšina. Vietnamci by sice dle právního řádu naší republiky neměli být nazýváni národnostní menšinou, protože výrazná většina z nich nemá české státní občanství, přesto je tato skupina do výsledků započítána především díky velkému počtu uvedených odpovědí. Nejvíce byla tedy v odpovědích zastoupena vietnamská menšina (22,9 %), ale souhrnně lze říci, že mezi třemi nejudávanějšími menšinami – vietnamská, romská a ukrajinská - není výrazný rozdíl. S Vietnamci se téměř stejným dílem setkávají studenti na střední zdravotnické škole (11,8 %) i na gymnáziu (11 %).

Druhou nejčastější udávanou menšinou byla romská komunita. Na střední zdravotnické škole činila tato odpověď 10,5 % a na gymnáziu 10,6 % ze všech uvedených

odpovědí. Na obou školách stejné pořadí měla i ukrajinská minorita. Na střední zdravotnické škole byla uvedena v 9,5% a na gymnáziu v 9,7%.

Graf 3. Povědomí respondentů o národnostních menšinách

Výrazný rozdíl nastal, co se týče mongolské národnostní menšiny. S 6,8 % patřila mongolská menšina na střední zdravotnické škole ke čtvrté nejčastěji udávané minoritě, zatímco u studentů z gymnázia se objevila s 1,7 % až na sedmé příčce společně s německou národnostní menšinou. Často uváděnou menšinou byla také slovenská komunita. Ze všech uváděných možností se tato menšina objevila v 10,5%, z toho 4,8 % odpovědí patřilo zdravotnické škole a 5,7 % gymnáziu. V celkovém pořadí se tedy slovenská menšina řadí na čtvrté místo a mongolská menšina uvedená v 8,5 % na páté místo. Dále dle častosti výskytu byly uváděny menšiny ruská, polská, německá, čínská a rakouská (Tabulka 7, Graf 3).

Tabulka 7. Povědomí respondentů o národnostních menšinách

Národnostní menšina	SZŠ HB		GY PCE		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
Vietnamská	77	11,8	72	11	149	22,9
Romská	68	10,5	69	10,6	137	21,0
Ukrajinská	62	9,5	63	9,7	125	19,2
Mongolská	44	6,8	11	1,7	55	8,5
Německá	10	1,5	11	1,7	21	3,2
Slovenská	31	4,8	37	5,7	68	10,5
Ruská	20	3,1	18	2,8	38	5,9
Polská	11	1,7	18	2,8	29	4,5
Čínská	10	1,5	9	1,4	19	2,9

Důležitým aspektem hrajícím roli při utváření názorů a postojů na druhé, je charakter a frekvence kontaktu s nimi a zdroj informací. O vzniku a vývoji postojů a předsudků jsme se již seznámili v druhé kapitole teoretické části.

Ne všichni respondenti uvedli, že mají osobní zkušenost s cizinci či s jedinci národnostních menšin. Ve svém okolí se neseťkává s příslušníky národnostních menšin 16 respondentů ze střední zdravotnické školy a 11 dotazovaných z gymnázia (Tabulka 8). V tomto bodě je pravděpodobně sporná validita odpovědí. Možnou příčinou je nesprávná interpretace otázky.

Tabulka 8. Kontakt s cizinci a s lidmi jiné národnosti

	SZŠ HB		GY PCE		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
ne	16	10,2	11	7	27	17,2
ano	64	40,8	66	42	131	82,8

V každodenním životě se do kontaktu s cizinci běžně dostává 131 respondentů (82,8 %) souhrnně z obou škol. Nepatrně více se dle procentuálního rozložení s cizinci

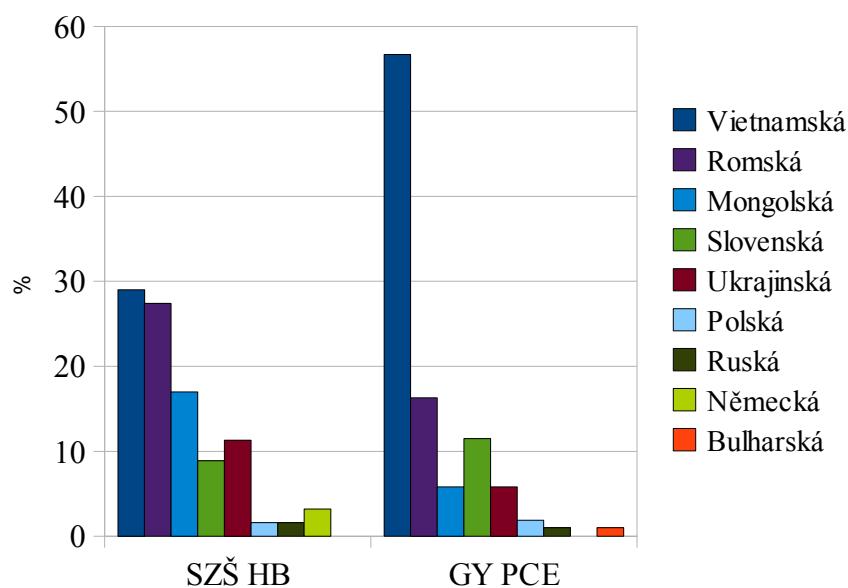
setkávají studenti z Gymnázia Pardubice (Tabulka 8). Z toho výrazně nejčastěji je potkávanou vietnamská menšina, kterou uvedlo 95 studentů, tedy 41,7 %. Téměř o polovinu méně připadá na romskou menšinu, kterou uvedlo 51 studentů, tedy 22,4 %. V tomto bodě si ale můžeme všimnout patrného rozdílu při srovnání škol. Na Střední zdravotnické škole v Havlíčkově Brodě se častost kontaktu s Vietnamci a Romy příliš neliší, zatímco na Gymnáziu v Pardubicích jsou příslušníci vietnamské komunity uváděni více než trojnásobně.

Tabulka 9. Nejčastěji potkávané národnostní menšiny

Národnostní menšina	SZŠ HB		GY PCE		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
Vietnamská	36	29	59	56,7	95	41,7
Romská	34	27,4	17	16,3	51	22,4
Mongolská	21	17	6	5,8	27	11,8
Slovenská	11	8,9	12	11,5	23	10
Ukrajinská	14	11,3	6	5,8	20	8,8
Polská	2	1,6	2	1,9	4	1,8
Ruská	2	1,6	1	1	3	1,3
Německá	4	3,2	0	0	4	1,8
Bulharská	0	0	1	1	1	0,4

Nevyrovnané rozložení je opět v případě mongolské menšiny. S jedinci mongolského etnika se na škole v Havlíčkově Brodě setkává 21 studentů (17 %) a na gymnáziu v Pardubicích jen 6 studentů (5,8 %). Pardubičtí studenti se častěji setkávají s jedinci slovenské národnosti (11,5 %). Ukrajinská komunita (8,8 %) se v celkovém součtu nejčastěji potkávaných národností řadí až za Mongolce a Slováky. Procentuální zastoupení nižší než 2 % měla polská, ruská, německá a bulharská menšina (Tabulka 9, Graf 4).

Graf 4. Nejčastěji potkávané národnostní menšiny

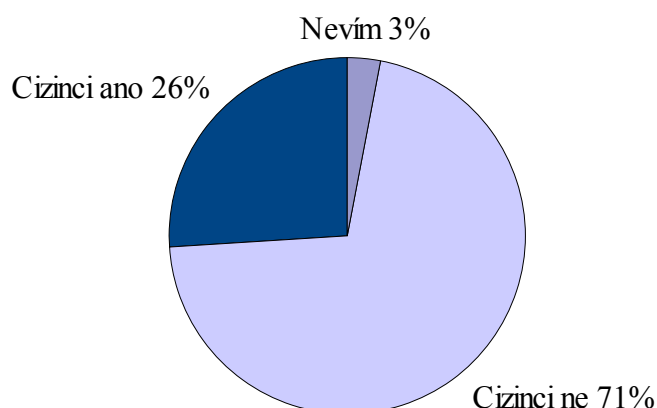

Nejčetnější národnostní menšinou dle zpráv ČSÚ ze Sčítání lidu, domů a bytů 2001 je slovenská menšina. V našem šetření byla čtvrtou nejčastěji udávanou menšinou. Vzhledem k vysokému zastoupení slovenské komunity u nás, byla v dotazníku zařazena otázka zaměřená na vztah studentů k občanům Slovenské republiky. 71% dotazovaných nevnímá občany Slovenské republiky jako cizince, především díky jejich podobné kultuře a mentalitě. Čtvrtina dotazovaných (26%) vnímá občany Slovenské republiky jako cizince, protože mají odlišnou historii, jazyk, zvyky apod. Čtyři studenti (3%) nevědí, touto myšlenkou se nikdy nezabývali (Tabulka 10, Graf 5).

Tabulka 10. Vztah k občanům Slovenské republiky

Vztah ke Slovákům	Studenti	
	N	%
Cizinci ano	41	26
Cizinci ne	112	71
Nevím	4	3

Graf 5. Vztah k občanům Slovenské republiky

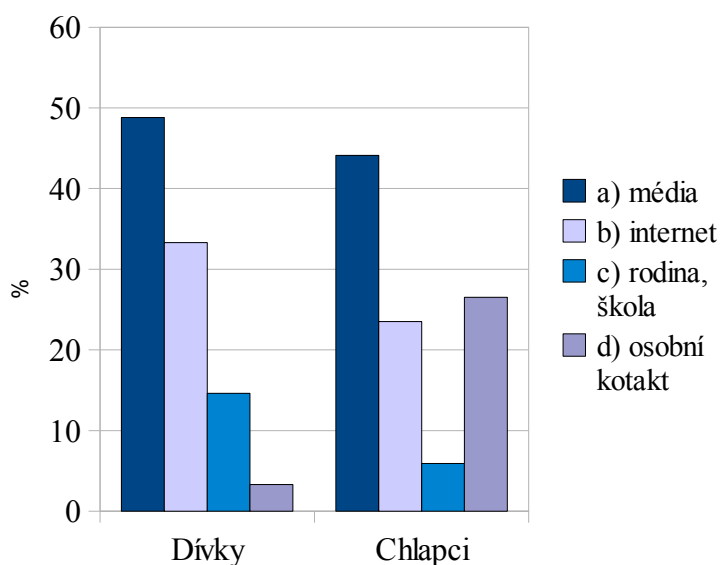
Jak už bylo řečeno na utváření postojů má vliv povaha informace, kterou o příslušných osobách získáváme. Informace o národnostních menšinách studenti získávají nejčastěji z médií a internetu. V rodině a ve škole získávají informace méně často a v osobní kontaktu ještě méně.

Tabulka 11. Zdroje informací

	SZŠ HB		GY PCE		Dívky		Chlapci	
	N	%	N	%	N	%	N	%
a) média	33	41,3	42	54,5	60	48,8	15	44,1
b) internet	30	37,5	19	24,7	41	33,3	8	23,5
c) rodina, škola	10	12,5	10	13	18	14,6	2	5,9
d) osobní kontakt	7	8,7	6	7,8	4	3,3	9	26,5
Celkem	80	100	77	100	123	100	34	100

Zdravotničtí asistenti se nejčastěji o národnostních menšinách dozvídají z médií (41,3 %), o něco méně pak z internetu (37,5 %). V rodině a ve škole je informováno 10 studentů (12,5 %) a v osobním kontaktu je 7 studentů (8,7 %). Studenti na gymnáziu jsou také nejčastěji informováni v médiích (54,5 %), o poznání méně pak vyhledávají informace na internetu (24,7 %). V rodině a ve škole se o národnostních menšinách dozvídá také 10 studentů (13 %) a v osobním kontaktu je 6 studentů (7,8 %). V osobním kontaktu s příslušníky menšin jsou častěji chlapci než dívky (Tabulka 11, Graf 6).

Graf 6. Zdroje informací dle pohlaví

Důležitou oblastí společenského života je oblast právní. V tomto kontextu jsme zjišťovali názor studentů na tuto problematiku ve vztahu k národnostním menšinám. Jedinci, kteří zaujali stanovisko k tomuto problému se rozdělili na dvě téměř stejně velké skupiny. Z celého souboru dotazovaných by 62 jedinců (39,5 %) zavedlo stejná práva a povinnosti pro všechny, 60 (38,2 %) si myslí, že by práva a povinnosti národnostních menšin měly být specificky upraveny, 35 dotazovaných (22,3 %) neví.

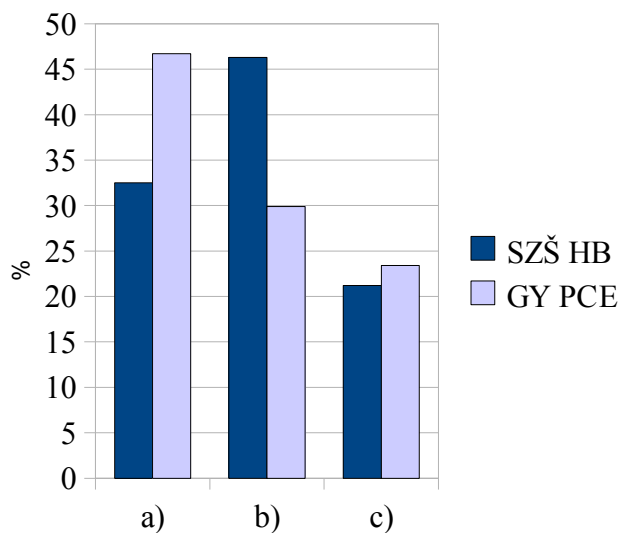
Tabulka 12. Názory na práva a povinnosti menšin

	SZŠ HB		GY PCE		Dívky		Chlapci	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Specificky upraveny	26	32,5	36	46,7	50	40,7	12	35,3
Všichni stejné	37	46,3	23	29,9	47	38,2	13	38,2
Nevím	17	21,2	18	23,4	26	21,1	9	26,5

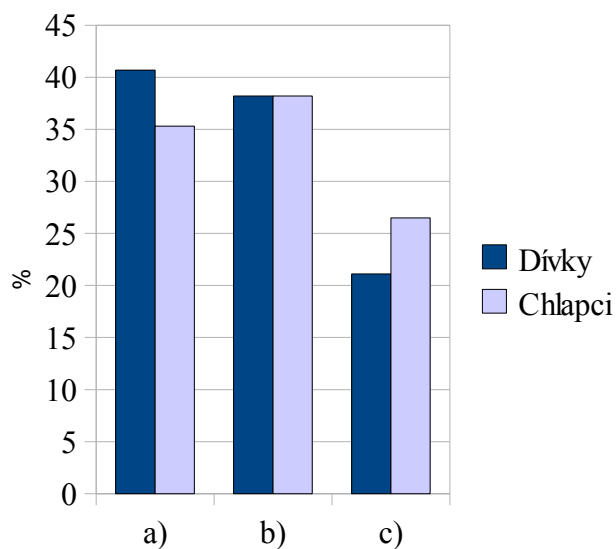
Stejná práva a povinnosti pro všechny volila téměř polovina dotazovaných na zdravotnické škole (47,3 %), zatímco téměř polovina dotazovaných (46,7 %) na gymnáziu má pocit, že by práva a povinnosti národnostních a etnických menšin měly být specificky upraveny (Tabulka 12, Graf 7). Pokud budeme na otázku nahlížet z hlediska

pohlaví, dojdeme k závěru, že názory se příliš neliší. Stejná práva a povinnosti by volilo 38,2 % respondentů u obou pohlaví. Tato možnost byla nejčastěji udávána u chlapců, specificky upravená práva a povinnosti volilo 35,3 % chlapců a nevíم uvedlo 26,5 %. Dívky nepatrně častěji uváděli možnost a), tedy 40,7 % a „nevím“ uvedlo 21,1 % (Graf 8).

Graf 7. Názor respondentů na práva a povinnosti menšin dle typu školy

Graf 8. Názor respondentů na práva a povinnosti menšin dle pohlaví respondentů

O povaze vztahu studentů k menšinovému obyvatelstvu nám hodně napověděla dotazníková položka č.19. Studenti měli hodnotit výroky o národnostních menšinách ve stupnici 1 (zcela souhlasím) až 4 (zcela nesouhlasím).

S výrokem „Nemám předsudky k žádné národnostní menšině.“ spíše souhlasilo 43,8 % respondentů na SZŠ, zatímco na gymnáziu 45,5 % spíše nesouhlasilo. 11,3 % studentů na SZŠ se domnívá, že je zcela bez předsudků. Na gymnáziu tuto domněnku uvedlo 6,5 % studentů. Polovina dotazovaných spíše nesouhlasí s výrokem, že by v Česku měli všichni rovné příležitosti. Že by zaměstnavatel měl prioritně zaměstnat Čecha, pokud se rozhoduje mezi dvěma stejně výkonnými uchazeči, zcela souhlasí 27 % dotazovaných a 22 % spíše souhlasí. S upřednostňováním českých uchazečů spíše nesouhlasí 29 % a rozhodně nesouhlasí 22 %. S výrokem „Přistěhovalci si mohou zachovat svůj jazyk, svou kulturu a své zvyky.“ nejpočetnější skupina spíše nesouhlasí (Tabulka 13).

Tabulka 13. Hodnocení výroků o toleranci dle typu školy

	SZŠ HB dle %				GY PCE dle %				Celkem dle %			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Nemám žádné předsudky	11	44	32	13	7	35	45	13	9	40	39	12
Všichni mají rovné příležitosti	13	18	51	18	8	20	48	24	10	18	50	22
Upřednostňování českých uchazečů	35	19	25	21	19	26	33	22	27	22	29	22
Tolerance jiných kultur	21	20	44	15	26	34	30	10	24	27	36	13

Dívky se domnívají, že nemají předsudky v 51 %, zástupci mužského pohlaví tento názor sdílí v 42 %. Dvě třetiny dívek (77 %) si nemyslí, že by v ČR měli příslušníci jiných národností rovné příležitosti. Chlapci nemají na problematiku příliš vyhraněný názor. Necelá polovina (47 %) shledává příležitosti za rovné, 53 % chlapců neshledává vyrovnané podmínky. Výrazně netolerantní postoje zaznamenáváme u chlapců v otázce zaměstnávání příslušníků menšin. Polovina dotazovaných chlapců (53 %) by při výběru ze dvou stejně výkonných uchazečů dala zcela určitě přednost českému uchazeči a 21 % chlapci by mu dali přednost pravděpodobně (Tabulka 14).

Tabulka 14. Hodnocení výroků o toleranci a rasismu

	Dívky dle %				Chlapci dle %			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Nemám žádné předsudky	7	44	39	10	14	24	38	24
Všichni mají rovné příležitosti	8	15	58	19	18	29	21	32
Upřednostňování českých uchazečů	20	23	32	25	53	21	18	8
Tolerance jiných kultur	24	23	41	12	24	41	24	11

10.2 VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č. 2

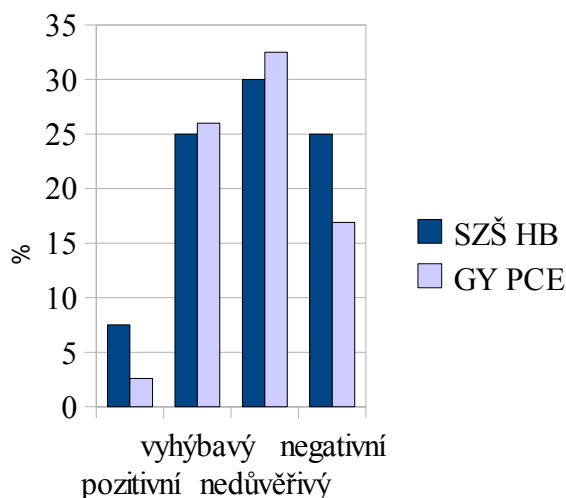
Výzkumná otázka č.2: Jak se liší postoje studentů k Romům, Ukrajincům a Vietnamcům?

Následující text představuje „pohled“ studentů na vybrané národnostní menšiny. Postupně se budeme zabývat romskou, vietnamskou a ukrajinskou menšinou.

Analýza položek dotazníku vztahujících se k vyhodnocení vztahu k romské menšině.

Třetina respondentů (31,3 %) by svůj vztah k romské komunitě charakterizovala jako nedůvěřivý a mají pocit, že je Romů v Česku mnoho. Část dotazovaných (25,5 %) se raději jejich společnosti vyhýbá, ale v zásadě jim nevadí. Výsledky jsou analogické na zdravotnické školy i na gymnáziu. Silné nesympatie k Romům pociťuje 33 dotazovaných (21 %) a nejraději by jim zakázali vstup do země. Tento velmi negativní postoj se objevoval častěji na střední odborné škole (25 %) než na gymnáziu (16,0 %) a zásadní byl rozdíl mezi pohlavími. Chlapci pociťují silné nesympatie k Romům ve 32,4 %, což je zároveň mezi mužským pohlavím nejpočetněji volená charakteristika vztahu. Dívky vykazují mnohem tolerantnější postoj a zákaz pobytu Romů v ČR by volilo 17,9 % dívek (Tabulka 15, Graf 9).

Graf 9. Vztah k příslušníkům romské mešiny dle typu školy

Osm respondentů (5 %) má pocit, že k Romům zaujímá stejný postoj jako k českým spoluobčanům. Zde je opět patrný rozdíl mezi pohlavími. Stejný vztah k Romům jako k Čechům zaujímají pouze dívky, a to 6 ze zdravotnické školy a 2 dívky z gymnázia. S výpověďmi studentů, které využili možnost použít vlastní formulaci se seznámíme v diskuzi.

Tabulka 15. Vztah k příslušníkům romské menšiny

	SZŠ HB		GY PCE		Dívky		Chlapci		Celkem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
pozitivní	6	7,5	2	2,6	8	6,5	0	0	8	5
vyhýbavý	20	25	20	26	33	26,8	7	20,6	40	25,5
nedůvěřivý	24	30	25	32,5	39	31,7	10	29,4	49	31,3
negativní	20	25	13	16,9	22	17,9	11	32,4	33	21
jiná možnost	10	12,5	17	22	21	17,1	6	17,6	27	17,2

Nyní se pokusíme sumarizovat základní sociálně psychologická východiska neuspokojivých vztahů podle českých studentů ze strany Romů. V diskusním příspěvku provedeme srovnání s výzkumem Ševčíkové (2003 in Bakalář, 2004). Studenti Romům nejčastěji vytýkají agresivní a vulgární chování (13,8 %) a kriminální chování, především krádeže (13,5 %).

Tabulka 16. Romské zvyky a vlastnosti

Charakteristika	SZŠ HB		GY PCE		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
Agresivní, vulgární	23	15,1	21	12,6	44	13,8
Kradou	25	16,4	18	10,8	43	13,5
Tance, hudba, oslavy	22	14,5	14	8,4	36	11,3
Nepřizpůsobivost	17	11,2	17	10,2	34	10,7
Líní, nepracují	14	9,2	17	10,2	31	9,7
Jsou hluční	15	9,9	14	8,4	29	9
Žijí „přírodně“, kočovníci	12	7,9	14	8,4	26	8,2
Pospolitost, význam rodiny	12	7,9	14	8,4	26	8,2
Devastace stát. rozpočtu	0	0	14	8,4	14	4,4
Nezaměstnanost	0	0	12	7,2	12	3,8
Mají hodně dětí	12	7,9	0	7,2	12	3,7
Temperamentní, upřímní	0	0	12	7,2	12	3,7

Třetí nejčastěji udávanou vlastností můžeme charakterizovat jako jednu z mála pozitivních, a to muzikálnost a umění se radovat (11,3 %). Podle studentů jsou Romové dále nepřizpůsobiví (10,7 %), líní (9,7 %) a hluční. Studenti na gymnáziu dále vidí příčiny problémů v soužití ve zneužívání sociální podpory, zneužívání demokracie a vysoké nezaměstnanosti romských obyvatel (Tabulka 16).

Analýza položek dotazníku vztahujících se k vyhodnocení vztahu k vietnamské menšině.

Vztah studentů k vietnamské menšině můžeme hodnotit jako mnohem pozitivnější než vztah k romské menšině. Tuto tendenci sledujeme především na Gymnáziu v Pardubicích. Většina respondentů (45,4 %) přítomnost Vietnamců respektuje, ale raději se jejich společnosti vyhýbá. Stejný vztah k Vietnamcům jako k Čechům má 32 respondentů (20,4 %), což je čtyřikrát vyšší počet než ve vztahu k romským příslušníkům.

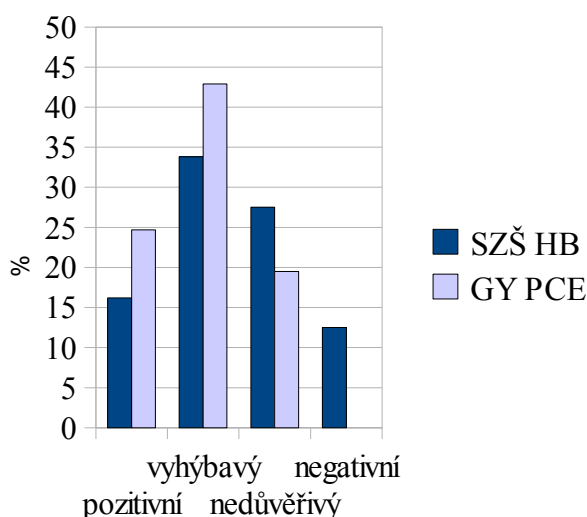
Na střední zdravotnické škole měl nejvyšší početní zastoupení přístup, při němž studentům vietnamská minorita nevádí, ale raději se jejich společnosti vyhýbají (33,8 %). K názoru, že je Vietnamců v ČR mnoho a nemají k nim důvěru se přiklonilo 22

zdravotnických asistentů (27,5 %). Velmi netolerantní postoj nám dokládá názor zakázání pobytu Vietnamcům v ČR, ke kterému se přiklonilo 8 respondentů ze zdravotnické školy.

Tabulka 17. Vztah k příslušníkům vietnamské menšiny

	SZŠ HB		GY PCE		Dívky		Chlapci		Celkem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
pozitivní	13	16,2	19	24,7	24	19,5	8	23,5	32	20,4
vyhýbavý	27	33,8	33	42,9	47	38,2	13	38,2	60	38,2
nedůvěřivý	22	27,5	15	19,5	30	24,4	7	20,6	37	23,6
negativní	10	12,5	0	0	8	6,5	2	5,9	10	6,4
jiná možnost	8	10	10	12,9	14	11,4	4	11,8	18	11,5

Graf 10. Vztah k příslušníkům vietnamské menšiny dle typu školy

Na gymnáziu můžeme zaznamenat postoje o poznání přívětivější. Necelá polovina studentů (42,9 %) se vyjádřila, že jim Vietnamci nevadí, ačkoliv se jejich společnosti raději vyhýbají a stejný vztah k vietnamské menšině jako k české většinové společnosti má 19 studentů (24,7 %). Zákaz pobytu Vietnamců v ČR by nevolil žádný dotazovaný z gymnázia (Tabulka 17, Graf 10).

V rámci výzkumného šetření jsme se pokoušeli ve stručnosti postihnout současné poznání českých studentů o vietnamských občanech žijících v ČR. Již podle dříve provedených studií (Kocourek, 2010 in Leontiyeva, 2010) můžeme konstatovat,

že všeobecné povědomí české společnosti o kulturním zázemí Vietnamců, o jejich způsobu myšlení či historii jejich migrace do ČR je velmi omezené a nedostatečné. Tyto závěry můžeme jediné potvrdit.

Dvě třetiny dotazovaných, tedy 112 osob, (71,3 %) nedokázaly uvést žádný typický rys, který by podle nich charakterizoval nebo specifikoval vietnamskou menšinu. Odpovědi zbylých 45 respondentů (28,7 %) jsou uvedeny v tabulce. V tabulce prezentujeme odpovědi jenž byly shodné alespoň u 4 dotazovaných. Vlastnosti a zvyky, které měly četnost méně než čtyři jsou přiblíženy v diskuzi. Odpovědi na gymnáziu byly výrazně smysluplnější (Tabulka 18).

Tabulka 18. Vietnamské zvyky a vlastnosti

Charakteristika	SZŠ HB		GY PCE		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
Pracovití	1	2,1	32	41	33	26,6
Obchodníci, tržnice	15	32,6	8	10,3	23	18,5
„vlezlí“	12	26,1	8	10,3	20	16,3
Vliv rodiny	4	8,7	4	5,1	8	6,5
Rýže, nudle	8	17,5	0	0	8	6,5
Posunutý Nový rok	0	0	6	7,7	6	4,8
Kouří marihuanu	6	13	0	0	6	4,8
Uctívání předků	0	0	6	7,7	6	4,8
Uzavření, drží při sobě	0	0	6	7,7	6	4,8
Tolerantní, skromní	0	0	4	5,1	4	3,2
Inteligentní, vzdělaní	0	0	4	5,1	4	3,2

Analýza položek dotazníku vztahujících se k vyhodnocení vztahu k ukrajinské menšině.

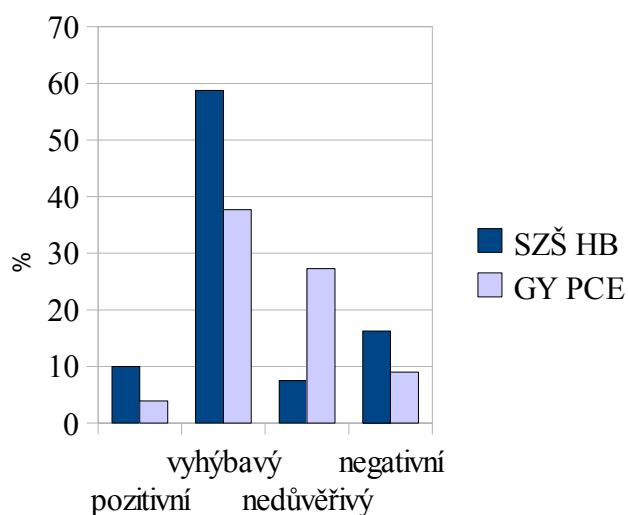
Vztah studentů k příslušníkům ukrajinské menšiny opět není příliš přátelský. Studenti se jejich společnosti vyhýbají, nedůvěřují jim anebo by jejich pobyt v naší zemi dokonce zakázali. Ve srovnání s vietnamskou menšinou, je především na gymnázium, ukrajinská minorita tolerována mnohem méně. Ve srovnání s romskou menšinou si ovšem asi dle očekávání stojí lépe. Necelá polovina dotazovaných (48,4 %) sice ukrajinskou menšinu respektuje, ale raději se její společnosti vyhýbá. Stejný vztah k Ukrajincům jako k Čechům

má pouze 11 respondentů (7 %), z toho 8 ze SZŠ (10 %) a 3 z gymnázia (3,9 %). Silné nesympatie k ukrajinské komunitě pociťuje 20 dotazovaných (12,8 %), z toho 13 ze SZŠ a 7 z gymnázia (Tabulka 19).

Tabulka 19. Vztah k příslušníkům ukrajinské menšiny

	SZŠ HB		GY PCE		Dívky		Chlapci		Celkem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
pozitivní	8	10	3	3,9	7	5,7	4	11,8	11	7
vyhýbavý	47	58,75	29	37,7	65	52,8	11	32,4	76	48,4
nedůvěřivý	6	7,5	21	27,3	19	15,4	8	23,5	27	17,2
negativní	13	16,25	7	9	13	10,7	7	20,5	20	12,8
jiná možnost	6	7,5	17	22,1	19	15,4	4	11,8	23	14,6

Graf 11. Vztah k příslušníkům k ukrajinské menšiny

Charakteristika ukrajinské národní povahy způsobovala studentům největší obtíže. Ze 157 respondentů uvedlo alespoň jeden rys pouze 53 (34 %) dotazovaných. V tabulce prezentujeme odpovědi jenž byly shodné alespoň u 4 dotazovaných. Nejčastěji vyskytovanou odpovědí byla kombinace pracovitosti (31,6 %), sklony k alkoholismu (18,4 %) a tendence k násilí (13,1 %). I v tomto souboru odpovědí měli ucelenější názory studenti z gymnázia než zdravotničtí asistenti, jejichž postřehy bychom mohly nazvat dosti povrchními (Tabulka 19).

Tabulka 20. Vlastnosti příslušníků ukrajinské komunity

Charakteristika	SZŠ HB		GY PCE		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
Pracovitost	10	29,4	14	33,3	24	31,6
Sklony k alkoholismu	6	17,6	8	19	14	18,4
Sklony k násilí	6	17,6	4	9,5	10	13,1
Kradou, trestná činnost	8	23,6	0	0	8	10,5
Nevychovaní, drzí	0	0	6	14,3	6	7,9
Živí rodinu na dálku	0	0	6	14,3	6	7,9
Pravoslaví	0	0	4	9,5	4	5,3
Mafiáni	4	11,8	0	0	4	5,3

10.3 VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č. 3

Výzkumná otázka č. 3 : Respektují středoškoláci kulturní odlišnosti menšinového obyvatelstva? Má vliv na míru tolerantních názorů pohlaví respondentů a navštěvovaný typ školy?

K vyhodnocení této výzkumné otázky jsme použili především dotazníkovou položku č. 18 nebádající respondenty, aby se zamysleli, zda by byli ochotni vstoupit do manželství s jedincem jiné národnosti nebo jiného etnika.

Tabulka 21. Manželství s příslušníkem romské menšiny

	SZŠ HB		GY PCE		Dívky		Chlapci		Celkem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Rozhodně ne	50	62,5	37	48	62	50,4	25	73,6	87	55,4
Spíše ne	16	20	29	37,7	38	30,9	7	20,6	45	28,7
nevím	12	15	6	7,8	16	13	2	5,8	18	11,5
Spíše ano	2	2,5	5	6,5	7	5,7	0	0	7	4,4
Rozhodně ano	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Více jak polovina studentů (55,4 %) by rozhodně s příslušníkem romské menšiny do manželství nevstoupila, téměř jedna třetina dotazovaných (28,7 %) by spíše nevstoupila, 18 studentů neví (11,5 %) a 7 studentů spíše ano (4,4%). Tendence naznačená již

z předešlých výsledků, že tolerantnější postoje vykazují žáci gymnázia než zdravotničtí asistenti a dívky než chlapci se uplatňuje i zde (Tabulka 21). Trávníčková (1995, in Bakalář, 2004) prováděla podobné šetření mezi pražskou mládeží (studenty středních škol a středních odborných učilišť). Na dotaz, zda by mohli mít za partnera Roma, odpovědělo ne a rozhodně ne 78 % respondentů. Jak se můžeme přesvědčit, výsledky spolu korelují.

Ochota, či spíše neochota, vstoupit do manželství s vietnamským příslušníkem, je velmi podobná jako u romské menšiny. Na gymnázium opět sledujeme mnohem přívětivější přístup k Vietnamcům než u studentů ze střední odborné školy. Nad možnými příčinami se budeme zamýšlet v diskuzi. Početní zastoupení zvolených možností se dle pohlaví respondentů zásadně neliší (Tabulka 22).

Tabulka 22. Manželství s příslušníkem vietnamské menšiny

	SZŠ HB		GY PCE		Dívky		Chlapci		Celkem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Rozhodně ne	52	65	30	39	65	52,8	17	50	82	52,2
Spíše ne	15	18,8	26	33,8	31	25,2	10	29,4	41	26,2
nevím	7	8,7	13	16,9	16	13	4	11,8	20	12,7
Spíše ano	6	7,5	7	9	11	9	2	5,8	13	8,3
Rozhodně ano	0	0	1	1,3	0	0	1	3	1	0,6

Z uvedených tří národností se jeví ukrajinská menšina studentům nejvíce přístupná. Do manželství by rozhodně vstoupili 3 studenti (1,9 %) a pravděpodobně by vstoupilo 14 studentů (8,9 %). U obou variant převládají studenti ženského pohlaví. Naopak do svazku by rozhodně nevstoupilo 61 dotazovaných (38,9 %) a spíše by nevstoupilo 48 jedinců (30,6 %). Zbýlých 31 studentů (19,7 %) neví (Tabulka 23).

Tabulka 23. Manželství s příslušníkem ukrajinské menšiny

	SZŠ HB		GY PCE		Dívky		Chlapci		Celkem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Rozhodně ne	37	46,2	24	31,2	46	37,4	15	44,1	61	38,9
Spíše ne	19	23,8	29	37,6	37	30	11	32,4	48	30,6
nevím	13	16,3	18	23,4	25	20,3	6	17,7	31	19,7
Spíše ano	11	13,7	3	3,9	12	9,8	2	5,8	14	8,9
Rozhodně ano	0	0	3	3,9	3	2,5	0	0	3	1,9

10.4 VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č. 4

Výzkumná otázka č. 4 : Jak vnímají studenti český národ?

Touto výzkumnou otázkou mimo jiné navazujeme na kapitolu z teoretické části, týkající se autostereotypů (viz. 2.3.2 Autostereotypy Čechů a stereotypy cizinců o Čěších). Názory a postoje jaké se udržují v určitém národě o jeho vlastních příslušnících, úzce souvisí s hodnocením národního charakteru. A jak uvádí Ivan Dubovický (1996) „každodenní interakci nejenže poznáváme druhé, ale současně definujeme sami sebe, znovunalézáme svoji vlastní identitu“.

Zde prezentované výsledky budeme dále rozvádět v diskuzi, kde námi zjištěné výsledky srovnáme s výzkumem Š. Tlokové z roku 1999.

Tabulka 24. Autostereotypy českých studentů

Národní stereotyp	SZŠ HB		GY PCE		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
Alkoholismus	36	25,4	14	7,3	50	15
Závistivost	26	18,3	20	10,5	46	13,9
Lenost, pohodlnost	8	5,6	32	26,7	40	12
Korupce, podvody	16	11,3	12	6,3	28	8,4
Neochota, netolerance	14	9,8	18	9,5	32	9,6
„Žraví“	10	7	8	4,2	18	5,4
Vulgarity, nevychovanost	8	5,6	8	4,2	16	4,8
Sobečtí	2	1,4	12	6,3	14	4,2
Arogantní	2	1,4	12	6,3	14	4,2
Nepřející, pomluvy	6	4,2	6	3,2	12	3,6
Chamtiví	2	1,4	8	4,2	10	3
Hokej	4	2,8	6	3,2	10	3
Smysl pro humor	2	1,4	10	5,3	12	3,6
Ambiciózní	0	0	8	4,2	8	2,4
Zbabělost	0	0	8	4,2	8	2,4
Pospolitost	4	2,8	4	2,1	8	2,4

Populárním autostereotypem zejména na zdravotnické školy bylo, že Češi rádi pijí pivo (25,4 %). Podle studentů gymnázia jsme především líní a pohodlní (26,7 %). Na obou školách byla druhým nejčastěji udávaným autostereotypem závistivost (13,9 %). Vysoké zastoupení měla lenost či pohodlnost (12 %), neochota a netolerance (9,6 %) a korupce (5,4 %). Mezi pozitivní vlastnosti, které byli uvedeny alespoň osmkrát patří pospolitost (2,4 %) a smysl pro humor (3,6 %). Je nezbytné přitom brát v úvahu určitá omezení tohoto výzkumu : Především šlo o autostereotypy mládeže, které mohou být rozdílné od autostereotypů dospělých jedinců (Tabulka 24).

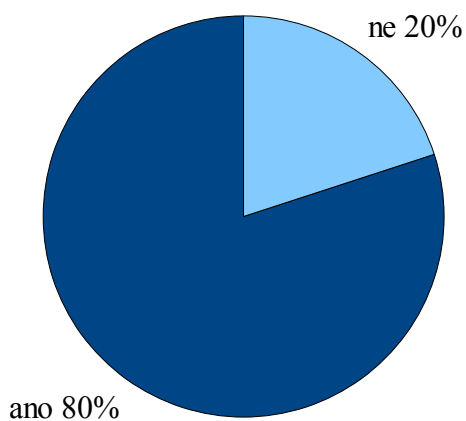
10.5 VÝZKUMNÁ OTÁZKA Č. 5

Výzkumná otázka č. 5 : Mají studenti zkušenosti s multikulturní výchovou? Je zkušenost rozdílná na střední zdravotnické škole a na gymnáziu?

K nalezení odpovědi na tuto výzkumnou otázku nám posloužila především dotazníková položka č.8, 9, 20 a 21.

Formulovat vlastními slovy definici multikulturní výchovy činilo problém zejména studentům ze střední odborné školy. Z řad zdravotnických asistentů nevedlo žádnou odpověď 41 studentů a na gymnáziu to byli jen dva studenti. Co si studenti pod pojmem multikulturní výchova představují nejčastěji je rozvedeno v diskuzi.

Graf 12. Multikulturní výchova ve škole

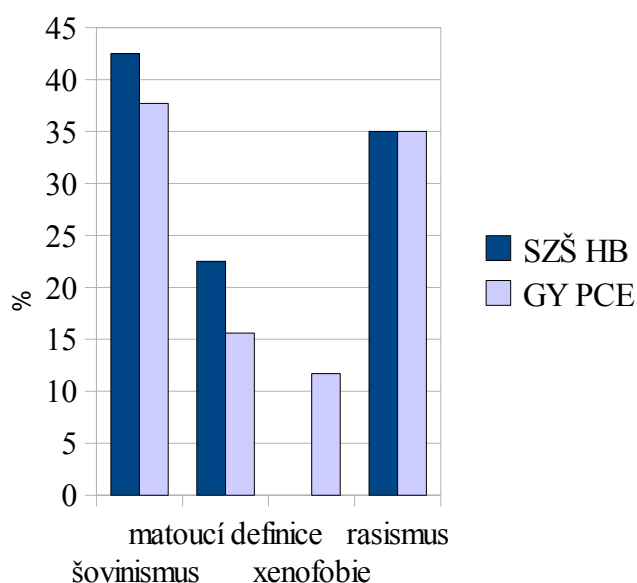
Poznatky z oblasti multikulturní výchovy studenti v 80% ve škole získávají. Zbývají část studentů (20 %) se nedomnívá, že by se ve škole dozvídala informace o lidech jiného etnika, o jejich zvycích, o toleranci apod. Procentuální rozložení je podobné na obou typech škol. Na gymnáziu je multikulturní výchova nejčastěji součástí výuky zeměpisu, základů společenských věd a dějepisu. Na střední odborné škole je probírána zejména v rámci občanské nauky, okrajově pak v dějepisu a ošetřovatelství.

Tabulka 25. Tvrzení o rasismu

	SZŠ HB		GY PCE		Celkem	
	N	%	N	%	N	%
šovinismus	34	42,5	29	37,7	63	40
matoucí definice	18	22,5	12	15,6	30	18
xenofobie	0	0	9	11,7	9	6
rasismus	28	35	27	35	55	36

Pro ověření poznatků z oblasti multikulturní výchovy, jsme do dotazníku zařadili otázku, zjišťující znalost studentů definice rasismus. Správnou definici označilo celkem 55 (36 %) dotazovaných. Ovšem nadpoloviční většina označila možnost a), což je ve skutečnosti definice šovinismu. Správné tvrzení tvořilo 35 % z označených odpovědí na gymnáziu i na SZŠ (Tabulka 25).

Graf 13. Tvrzení o rasismu

11 DISKUZE

Úkolem této části diplomové práce je provést konečné zhodnocení výzkumných otázek. Nejprve pojednáme o okolnostech procesu výzkumného šetření a posoudíme průběh realizace šetření, včetně zvolené výzkumné metody. Připomeneme si nejdůležitější poznatky z teoretické oblasti a uvedeme je do souvislostí. Vlastní interpretace výzkumných otázek má řazení analogické výše uvedenému postupu.

Vzhledem k samotné povaze a podstatě kvalitativního výzkumu, musíme zmínit některé okolnosti, které mohly ovlivnit interpretaci námi získaných informací. Interpretace výsledků může být zkreslena osobním preferencemi či přesvědčením výzkumníka o dané oblasti. Důležité je, aby se výzkumník snažil v průběhu analýzy dat si tyto okamžiky uvědomovat a co nejvíce je eliminovat. Získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí.

Nástrojem výzkumného šetření byl dotazníkový průzkum. Dotazník velmi dobře zajišťuje anonymitu exponovaných jedinců. Vzhledem k citlivému tématu tolerance a rasismu považujeme tuto metodu za dobře zvolenou. Zadávání dotazníku probíhalo skupinově na počátku vyučovací hodiny po domluvě s vyučujícím dané vyučovací jednotky. Tento způsob distribuce předpokládal dostatečný časový prostor bez rušivých vlivů. Téma u studentů vzbudilo zájem. Některé otázky vyvolali u respondentů i pobavení, u jiných se chtěli ptát na odpověď vyučujícího. Po počátečním rozruchu se ale utišili a se zaujetím se věnovali předepsaným otázkám. Souhrnně se dá říct, že studenti na gymnáziu se chovali přirozeněji a méně otázky komentovali.

Interpretace výzkumné otázky č. 1 (Jaká stanoviska studenti zaujímají k národnostním menšinám a k cizincům a jak se tato stanoviska odlišují u studentů střední zdravotnické školy a u studentů gymnázia?)

Česká republika je v současné době poměrně etnicky a národnostně homogenním, ale procento cizinců žijících v ČR je stále výraznější. Kromě nově přicházejících migrantů, z nichž velká část dosud nezískala české státní občanství, se u nás setkáváme s tzv. národnostními menšinami. V povědomí českých středoškoláků je nejvíce rozšířena vietnamská národnostní menšina. Vietnamci by sice dle právního řádu České republiky

neměli být nazýváni národnostní menšinou, protože výrazná většina z nich nemá české státní občanství, přesto je tato skupina do výsledků započítána především díky velkému počtu uvedených odpovědí (o problémech a nejasnostech spjatých s definicí pojmu „národnostní menšina“ jsme informovali v kapitole 1.7). Nejvíce byla tedy v odpovědích zastoupena vietnamská menšina, ale souhrnně lze říci, že mezi třemi nejudávanějšími menšinami – vietnamská, romská a ukrajinská – byl minimální rozdíl.

Provedené výzkumné šetření středoškolských studentů vykazuje negativní postoje vůči jiným národnostem či etnickým skupinám - až 85 % studentů přiznává negativní postoje. S výrokem „Nemám předsudky k žádné národnostní menšině.“ spíše souhlasilo 43,8 % respondentů na SZŠ, zatímco na gymnáziu 45,5 % spíše nesouhlasilo. 11,3 % studentů na SZŠ se domnívá, že je zcela bez předsudků, na gymnáziu tuto domněnku uvedlo 6,5 % studentů. Z celého souboru dotazovaných by 62 jedinců (39,5 %) zavedlo stejná práva a povinnosti pro všechny, 60 (38,2 %) si myslí, že by práva a povinnosti národnostních menšin měly být specificky upraveny, 35 dotazovaných (22,3 %) neví. Vnitrostátní legislativa České republiky pamatuje na menšiny v tom smyslu, že stanovuje základní ochranu jejich práv, a to v Ústavě ČR, Listině základních práv a svobod a v Zákonu o právech příslušníků národnostních menšin z 10.srpna 2001 (Leontiyeva, Novotný, 2010 in Leontiyeva, 2010).

Interpretace výzkumné otázky č.2 (Jak se liší postoje studentů k Romům, Ukrajincům a Vietnamcům?)

Třetina respondentů (31,3 %) by svůj vztah k romské komunitě charakterizovala jako nedůvěřivý a mají pocit, že je Romů v Česku mnoho. Část dotazovaných (25,5 %) se raději jejich společnosti vyhýbá, ale v zásadě jim nevadí. Výsledky jsou analogické na zdravotnické školy i na gymnáziu. Silné nesympatie k Romům pociťuje 33 dotazovaných (21 %) a nejráději by jim zakázali vstup do země. Tento velmi negativní postoj se objevoval častěji na střední odborné škole (25 %) než na gymnáziu (16,0 %) a zásadní byl rozdíl mezi pohlavími. Chlapci pociťují silné nesympatie k Romům ve 32,4 %, což je zároveň mezi mužským pohlavím nejpočetněji volená charakteristika vztahu. Dívky vykazují mnohem tolerantnější postoj.

Ševčíková (2003 in Bakalář, 2004) konstatuje, že ze strany majority je Romům nejčastěji vytykána, např. přílišná hlučnost, vulgarita, etnicky motivovaná nesnášenlivost, vypočítavost, psychická labilita, nesoudnost vůči sobě samému, agresivita, nedostatek čestnosti, egoismus, slabá vůle, malá vytrvalost a trpělivost, nedodržování hygieny, špatné sousedské vztahy s majoritou, nedostatek vzdělanosti a nezájem o ni, špatná pracovní morálka, nespolehlivost, stálý pocit ohrožení, komplex méněcennosti, nesamostatnost, kriminální sklony, volná sexualita a provozování prostituce.

Majorita podle Ševčíkové hodnotí kladně romskou bezprostřednost, temperament, otevřenost, adaptabilnost a nadání k hudbě. K podání úplného obrazu povahy vztahu „neromské“ a romské populace, uvádíme stručně hodnocení majority ze strany Romů. Jak konstatuje Ševčíková (2003, in Bakalář, 2004), Romové ostře kritizují odměřenost, citový chlad, lakotu, nadřazené chování, bezcharakternost, xenofobii a rasismus. Nepřipisují české většinové společnosti žádná pozitiva.

Vztah studentů k vietnamské menšině můžeme hodnotit jako mnohem pozitivnější než vztah k romské menšině. Tuto tendenci sledujeme především na Gymnáziu v Pardubicích. Ve srovnání s vietnamskou menšinou, je především na gymnázium, ukrajinská minorita tolerována mnohem méně. Ve srovnání s romskou menšinou si ovšem asi dle očekávání stojí lépe.

V 60. a 70. letech československá společnost chápala přítomnost vietnamských studentů u nás jako morální povinnost vzhledem k dlouhotrvající válce ve Vietnamu. V 80. letech však kulminující počet vietnamských občanů naší veřejnost nepřipravenou na tak odlišnou kulturu poněkud zaskočil. Jejich intenzivní cestování po republice, obchodování s drobnou elektronikou, textilem a zejména nákupy obrovského množství zmíněného zboží vyvolaly zásadní změnu pohledu československé společnosti na vietnamské spoluobčany. Takto začaly vznikat mezi majoritou předsudky a stereotypy (Kocourek, 2010 in Leontiyeva, 2010). Nejvíce se Vietnamci usidlují ve velkých městech.

Komunita vietnamských občanů se studentů jeví jako uzavřená a klidná. Mezi majoritní společností a vietnamskou menšinou nevznikají závažné konflikty. Studenti na gymnáziu projevují k Vietnamcům tolerantnější přístup, což bude asi také dáno intenzivnějším a častějším kontaktem v celém městě, kde je větší koncentrace Vietnamců než na maloměstě.

Ukrajinská migrace do Česka má poměrně dlouhou historii a má převážně ekonomický charakter. Ukrajinci jsou vesměs vnímáni jako levné pracovní síly na českém trhu. Ovšem, mezi všemi Ukrajinci, kteří vlastní povolení k dlouhodobému pobytu v ČR, není nejčastějším důvodem zaměstnání, jak se většina studentů domnívala. Rozvázání pracovního poměru totiž pro zaměstnaného cizince prakticky okamžitou ztrátu nároku na povolení k pobytu. Ukrajinci žijící v ČR samozřejmě pocítují mnohem menší jazykovou bariéru než kupříkladu Vietnamci, ale na druhou stranu je kulturní a jazyková blízkost nemotivuje, aby se zdokonalovali v českém jazyku. Negativní postoje majoritní populace

Interpretace výzkumné otázky č. 3 (Respektují středoškoláci kulturní odlišnosti menšinového obyvatelstva? Má vliv na míru tolerantních názorů pohlaví a navštěvovaný typ školy?)

Postoje veřejnosti k národnostním menšinám a cizincům se dají zkoumat z různých hledisek. Těmi nejčastějšími jsou jejich vztah k majoritě, vzájemná interakce, vztahy mezi menšinami, schopnost integrovat se do většinové společnosti atd. My jsme se omezili zejména na to, zda by exponovaní studenti mohli mít za partnera občana jiné národnosti nebo cizince.

Nejméně „sympatičtí“ jsou pro české studenty Romové. Intolerance se tedy projevuje především ve vztahu k této menšině. Zkušenosti s Romy i tradované předsudky o nich jsou velmi negativní a těžko překonatelné a proto tu není vytvořen prostor pro uznání národnostních a kulturních odlišností a pro vzájemný respekt. Diskriminace v zaměstnávání, zařazování dětí do zvláštních škol, špatné socioekonomické podmínky života, to jsou jen některé rysy, které Romy odlišují od ostatních národnostních menšin. Nejen vážné přehodnocení politiky vůči Romům, ale zejména spolupráce a ochota majority a Romů může vést k překonání této společenské propasti a k úspěšné interakci (Leontiyeva, 2010 in Maříková, 2010). Rezervované postoje studentů sledujeme dále i vůči příslušníkům vietnamské menšiny. Vcelku indiferentní je vztah studentů k Ukrajincům.

Studenti na gymnáziu jednoznačně více respektují kulturní odlišnosti vietnamské komunity než studenti ze střední odborné školy. Tato skutečnost může být dost možná způsobena faktem, že studenti na gymnáziu mají vietnamské spolužáky. Negativní postoje k romské a ukrajinské menšině zaznamenáváme na gymnáziu i na odborné škole. Na obou

školách jsou více schopny respektovat kulturní odlišnosti respondenti ženského pohlaví. U současné české společnosti v otázce menšin a migrace převládá spíše nezájem a lhostejnost.

Interpretace výzkumné otázky č. 4 (Jak vnímají studenti český národ?)

Jak uvádí Průcha (2007) empirického šetření v této oblasti se ujala Š. Tloková (1999) z Ostravské univerzity. Vyšetřovala žáky ZŠ, studenty gymnázií a studenty univerzit s celkovým počtem N= 787 subjektů. Výsledky tohoto šetření jsme stručně prezentovali v tabulce 1 v kapitole 2.3.2. Podle výzkumu Š. Tlokové (1999) mezi nejvíce typické autostereotypy demonstrováné českou mládež patří (podle Tlokové, 1999, s. 55 in Průcha, 2007): smysl pro humor, závistivost, chytráctví, podezíravost, podnikavost, kulturnost, schopnost improvizace a alkoholismus.

S výsledky výše uvedeného výzkumu se v našem šetření příliš neztotožňujeme. Především, co se týče výskytu kladných vlastností, protože v našem případě je jejich četnost minimální. Mezi pozitivní vlastnosti, které byli uvedeny alespoň osmkrát patří pospolitost (2,4 %) a smysl pro humor (3,6 %). Nejtypičtějším autostereotypem je alkoholismus, především pití piva (15 %) a závistivost (13,9 %). Vysoké zastoupení měla lenost či pohodlnost (12 %), neochota a netolerance (9,6 %) a korupce (5,4 %).

Interpretace výzkumné otázky č.5 (Mají studenti zkušenosti s multikulturální výchovou? Je zkušenost rozdílná na střední odborné škole zdravotnické a na gymnáziu?)

Formulovat vlastními slovy definici multikulturální výchovy činilo problém zejména studentům ze střední odborné školy. Z řad zdravotnických asistentů nevedlo žádnou odpověď 41 studentů a na gymnáziu to byli jen dva studenti. Pro ověření poznatků z oblasti multikulturální výchovy, jsme do dotazníku zařadili otázku, zjišťující znalost studentů definice rasismus. Správnou definici označilo celkem 55 (36 %) dotazovaných.

Poznatky z oblasti multikulturální výchovy studenti v 80% ve škole získávají. Zbývají část studentů (20 %) se nedomnívá, že by se ve škole dozvídala informace o lidech jiného etnika, o jejich zvycích, o toleranci apod. Procentuální rozložení je podobné na obou

typech škol. Na gymnáziu je multikulturní výchova nejčastěji součástí výuky zeměpisu, základů společenských věd a dějepisu. Na střední odborné škole je probírána zejména v rámci občanské nauky, okrajově pak v dějepisu a ošetřovatelství.

Po celkovém zhodnocení zjištěných výsledků usuzujeme, že více zkušeností s multikulturní výchovou mají studenti z gymnázia. Studentům z gymnázia nezpůsobovala obtíže vysvětlit vlastními slovy, čím se multikulturní výchova zabývá a jejich odpovědi byli většinou správné. Polovina dotazovaných zdravotnických asistentů neuvedlo žádný postřeh a obsah uvedených odpovědí byl velmi nepřesný až nesprávný. O kvalitě a úrovni multikulturní výchovy nám také napovídají položky zjišťující typické charakteristiky národnostních menšin žijících v ČR. Studenti z gymnázia se svými odpověďmi více blížili realitě, jejich hodnocení šlo více do hloubky a vyznačovali se zájmem a znalostí. Zdravotničtí asistenti odpovídali spíše povrchně a z povahy výpovědí se dalo usuzovat, že úroveň jejich poznatků o jiných národnostech a etnikách je velmi nízká.

Vliv národnostních menšin stále víc zasahuje do všech sfér společenského života a sehrává čím dál více významnější roli v každodenním životě lidí. Obsah etnické identity jednotlivce vyjadřují určité sociální konstrukty – hodnocení, přesvědčení, postoje, stereotypy a „osobní ideologie“, které významnou mírou ovlivňují názory jednotlivce ve vztahu k hodnocení příslušníků jiných kultur a národů. Vzniklé problémy v této oblasti může efektivně řešit právě výchova k toleranci a kvalitní výchova a vzdělávání národnostních menšin.

ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala postoji středoškoláků k národnostním a etnickým menšinám. V teoretické části jsme se seznámili se základními pojmy souvisejícími s interkulturní psychologií a problematikou národnostních menšin. Dále nemohla být vynechána kapitola na téma předsudky, stereotypy a postoje a podrobněji je v práci charakterizována romská a ukrajinská menšina a Vietnamci.

V praktické části jsou představeny výsledky výzkumného šetření. Šetření bylo provedeno pomocí dotazníku, kterého se účastnilo 157 respondentů. Cílem práce bylo zmapovat informovanost studentů středních škol o národnostních a etnických menšinách a porovnat výsledky studentů z řad gymnázia a studentů střední zdravotnické školy. Vyhodnocení ukázalo, že povědomí a teoretické znalosti současných středoškoláků jsou na poměrně nízké úrovni, i když znalosti respondentů gymnázia byly většinou lepší než u studentů ze střední zdravotnické školy.

SOUHRN

Diplomová práce se zabývá postoji středoškoláků k národnostním a etnickým menšinám. Práce je tradičně členěna na dvě části. V teoretické části se věnuje základním pojmům souvisejících s interkulturní psychologií a problematikou národnostních menšin. Dále nemůže být vynechána kapitola na téma předsudky, stereotypy a postoje a podrobněji je v práci charakterizována romská a ukrajinská menšina a Vietnamci.

V praktické části jsou představeny výsledky výzkumného šetření. Šetření bylo provedeno pomocí dotazníku. Cílem práce bylo zmapovat informovanost studentů středních škol o národnostních a etnických menšinách a porovnat výsledky studentů z řad gymnázia a studentů střední zdravotnické školy. Vyhodnocení ukázalo, že povědomí a teoretické znalosti současných středoškoláků jsou na poměrně nízké úrovni, i když znalosti respondentů gymnázia byly většinou lepší než u studentů ze střední zdravotnické školy.

SUMMARY

Thesis is centred on attitudes of young generation to national and ethnical minorities. The theoretical part summarizes the knowledge on Cross-Cultural Psychology and with problematics of views national minorities. Further I discuss brief parameters of Romane and Ukrainian minority and Vietnamese.

The practical part includes the results of research. The implementation of the practical part took place in form of qualitative research. The goal of this work consisted the members of Romany and Ukrainian minority and Vietnamese and comparison of attitudes in viewpoint sex and school orientation. The research results show that the attitudes of pupils of gymnasium more positive relationship to ethnical and national minorities than pupils of secondary school.

SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

1. ALEXANDER, J. C. Promýšlení „způsobu začlenění“: asimilace, napojování a multikulturalismus jako varianty občanské participace. In MARADA, R. (eds.) *Etnická různost a občanská jednota*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokraci a kultury, 2006. ISBN 80-7325-111-6.
2. ALLPORT, G.W. *O povaze předsudků*. 1. vyd. Praha : Prostor, 2004. ISBN 80-7260-125-3.
3. BAKALÁŘ, P. *Tabu v sociálních vědách*. 1. vyd. Praha : Votobia Praha, 2003. ISBN 80-7220-135-2.
4. BAKALÁŘ, P. *Psychologie Romů*. 1. vyd. Praha : Votobia Praha, 2004. ISBN 80-7220-180-8.
5. BALVÍN, J. *Výchova a vzdělávání romských žáků jako pedagogický systém*. 1. vyd. Praha : Radix, 2004. ISBN 80-86031-48-8.
6. BENEDICTOVÁ, R. *Kulturní vzorce*. 1. vyd. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-212-7.
7. BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. *Etnické komunity v kulturním kontextu*. 1. vyd. Praha : Ermart, 2008. ISBN 978-80-87178-01-0.
8. BITTNEROVÁ, D., HEŘMANOVSKÝ, M. (eds.) *Kultura českého prostoru, prostor české kultury*. 1. vyd. Praha : Ermart, 2008. ISBN 978-80-87178-03-4.
9. BOUZEK, J. *Jak se domluvit s jinými? Úvod do mezikulturní komunikace*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-043-0.
10. CÍLKOVÁ, E., SCHÖNEROVÁ, P. *Náměty pro multikulturní výchovu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-238-6.
11. DAVIDOVÁ, E. K etnické identitě Romů v současnosti. In BALVÍN, J. (eds.) *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. 1. vyd. Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2004. ISBN 80-902972-6-9.
12. DUBOVICKÝ, I. *Etnicita a chicagská sociologická škola (Příspěvek k počátkům studia etnicity)*. [původní] , In: Český lid Vol. 83., 1996, No.1., s. 53-73 ISSN 0009-0794.
13. EWANS, A. *Ukrajina*. 1. vyd. Brno : Nakladatelství JOTA, 2005. ISBN 80-7217-347-2.
14. FERJENCÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*. 1. vyd. Praha :

- Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7179-367-6.
15. GIDDENS, A. *Sociologie*. 1. vyd. Praha : Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.
 16. GLABAL, I. a kolektiv. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. 1. vyd. Praha : G plus G, 1999. ISBN 80-86103-23-4.
 17. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
 18. HAVLOVÁ, R. a kol. *Kulturní pluralita současného světa II*. 2. vyd. Praha : Vysoká škola ekonomická v Praze, 2006. ISBN 80-245-0987-3.
 19. HAYESOVÁ, N. *Základy sociální psychologie*. 2. vyd. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-415-X.
 20. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
 21. HEWSTONE, M., STROEBE, W. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.
 22. HRABOVÁ, L. *Stopy zapomenutého lidu : obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. 1. vyd. České Budějovice : Veduta, 2006. ISBN 80-86829-18-9.
 23. HUNTINGTON, P., S. *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. 1. vyd. Praha : Rybka Publishers, 2001. ISBN 80-86182-49-5.
 24. IČO, J. S vietnamskými dětmi na českých školách. In Odbor školství, mládeže a tělovýchovy Krajského úřadu Olomouckého kraje. *Metodická pomůcka pro školy k problematice interkulturních rozdílů – 2.část*. Olomouc : Olomoucký kraj, 2006.
 25. JAKOUBEK, M., BUDILOVÁ, L. (eds.) *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. 1.vyd. Brno : CDK, 2009. ISBN 978-80-7325-178-9.
 26. LEONTIYEVA, Y. (eds.) *Menšinová problematika v ČR: komunitní život a reprezentace kolektivních zájmů (Slováci, Ukrajinci, Vietnamci a Romové)*. 1. vyd. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2006. ISBN 80-7330-098-2.
 27. LEONTIYEVA, Y., NOVOTNÝ, L. Je česká společnost tolerantní? Postoje vůči národnostním menšinám. In MAŘÍKOVÁ, H. et al. (eds.) *Jaká je naše společnost? Otázky, které si často klademe...* 1.vyd. Praha : SLON, 2010. ISBN 978-80-7419-025-4.
 28. MARADA, R. *Etnická různost a občanská jednota*. 1. vyd. Brno : CDK, 2006. ISBN 80-7325-111-6.

29. MATĚJKOVÁ, Vlasta: Podmínky pobytu vietnamských pracujících v ČSSR. In: *Zpravodaj KSVI*, Praha, ÚEF ČSAV 1988, č.9, s.1
30. MORGENSTERNOVÁ, M., ŠULOVÁ, L. a kolektiv. *Interkulturní psychologie. Rozvoj interkulturní senzitivity*. 1.vyd. Praha : Karolinum, 2007. 218 s. ISBN 978-80-246-1361-1.
31. MUCHA, I. *Sociologie - základní texty*. 1. vyd. Pelhřimov : 999, 2004. ISBN 80-86391-13-2.
32. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha : Academia, 1999. ISBN
33. NOVÁK, T. *O předsudcích*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 2008. ISBN 80-7239-119-4.
34. PETRÁŠ, R. PETRŮV, H., SCHEU, H.CH. (eds.) *Menšiny a právo v České republice*. 1.vyd. Praha : Auditorium, 2009. ISBN 978-80-87284-00-1.
35. PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. 3.vyd. Praha : Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-709-1.
36. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Brno : Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.
37. ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. ISBN 80-7238-482-4.
38. ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.
39. VOJTOVÁ, L. Metody interkulturního vyučování. In BALVÍN, J. (eds.) *Výchova, vzdělávání a kultura ve vztahu k národnostním menšinám*. 1. vyd. Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2004. ISBN 80-902972-6-9.
40. VÝROST, J. *Sociální psychologie*. 2. vyd. Praha : Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.
41. ZIMOVÁ, L., BALÓ, I. *O jazycích, zemích a kultuře našich spolužáků*. 1. vyd. Ústí nad Labem : PF UJEP, 2005. ISBN 80-7044-718-4.
42. ŽILÍNEK, M. Európska dimenzia v moralnej kultivácii osobnosti. 1. vyd. Bratislava : UK, 1999. ISBN 80-223-1353-X. In BALVÍN, J. (eds.) *Identita ve vztahu k národnostním menšinám*. 1. vyd. Praha : Komise Rady hl. m. Prahy pro oblast národnostních menšin, 2004. ISBN 80-902972-6-9.

INTERNETOVÉ ODKAZY

43. *Nedokončený úkol : Romští žáci v České republice stále čelí překážkám ve vzdělání*. 1. vyd. London : Amnesty International Publications, 2010. 75 s. Dostupné z WWW: <<http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR71/003/2009/en/a274cab0-f1db-40c6-ad24-fac784e4450a/eur710032009cs.pdf>>.
44. *Sčítání lidu, domů a bytů : Obyvatelstvo* [online]. 1. vyd. Praha : Český statistický úřad, 2003 [cit. 2011-03-07]. Dostupné z WWW: <[http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_cr/\\$File/e-4104-02.pdf](http://www.czso.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_cr/$File/e-4104-02.pdf)>. ISBN 80-7223-915-5.
45. Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2001, částka 104, s. 61. Dostupný také z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/vladni-dokumenty/zakon_novela_mensiny.pdf>

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Vlastnosti českého národa (podle Tlokové).....	21
Tabulka 2. Typické vlastnosti národů v hodnocení mladých Čechů (podle Drabinové).....	22
Tabulka 3. Nejpočetnější národnosti ve sčítání lidu v roce 2001.....	23
Tabulka 4. Počet respondentů dle typu školy, ročníku a pohlaví	48
Tabulka 5. Pohlaví respondentů.....	48
Tabulka 6. Národnost respondentů.....	49
Tabulka 7. Povědomí respondentů o národnostních menšinách.....	53
Tabulka 8. Kontakt s cizinci a s lidmi jiné národnosti.....	53
Tabulka 9. Nejčastěji potkávané národnostní menšiny.....	54
Tabulka 10. Vztah k občanům Slovenské republiky.....	55
Tabulka 11. Zdroje informací.....	56
Tabulka 12. Názory na práva a povinnosti menšin.....	57
Tabulka 13. Hodnocení výroků o toleranci a rasismu dle typu školy.....	59
Tabulka 14. Hodnocení výroků o toleranci a rasismu dle pohlaví.....	60
Tabulka 15. Vztah k příslušníkům romské menšiny.....	61
Tabulka 16. Romské zvyky a vlastnosti.....	62
Tabulka 17. Vztah k příslušníkům vietnamské menšiny.....	63
Tabulka 18. Vietnamské zvyky a vlastnosti.....	64
Tabulka 19. Vztah k příslušníkům ukrajinské menšiny.....	65
Tabulka 20. Vlastnosti příslušníků ukrajinské komunity.....	66
Tabulka 21. Manželství s příslušníkem romské menšiny.....	66
Tabulka 22. Manželství s příslušníkem vietnamské menšiny.....	67
Tabulka 23. Manželství s příslušníkem ukrajinské komunity.....	67
Tabulka 24. Autostereotypů českých studentů.....	68
Tabulka 25. Tvrzení o rasismu.....	70

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. Pohlaví respondentů.....	49
Graf 2. Národnost respondentů.....	50
Graf 3. Povědomí respondentů o národnostních menšinách.....	52
Graf 4. Nejčastěji potkávané národnostní menšiny.....	55
Graf 5. Vztah k občanům Slovenské republiky.....	56
Graf 6. Zdroje informací dle pohlaví.....	57
Graf 7. Názor respondentů na práva a povinnosti menšin dle typu školy.....	58
Graf 8. Názor respondentů na práva a povinnosti menšin dle pohlaví respondentů.....	58
Graf 9. Vztah k příslušníkům romské menšiny dle typu školy.....	61
Graf 10. Vztah k příslušníkům vietnamské menšiny dle typu školy.....	63
Graf 11. Vztah k příslušníkům k ukrajinské menšiny.....	65
Graf 12. Multikulturní výchova ve škole.....	69
Graf 13. Tvrzení o rasismu.....	70

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1 Metody interkulturního vyučování

Příloha č.2 Dotazník Postoje studentů k menšinám